

El posicionament colonialista d'Enric Prat de la Riba i les guerres del Marroc

Enric Prat de la Riba's colonialist outlook and the Morocco wars

per Eloy Martín Corrales

RESUM:

Per raons d'índole purament ideològica, bona part de la historiografia catalana (la dominant, encara que no la de més gran qualitat) ha tendit a considerar que l'ideòleg més important del nacionalisme moderat, Enric Prat de la Riba, era aliè als postulats colonialistes tan estesos per l'Europa de finals del segle XIX i començaments del XX. No obstant això, l'exhaustiu anàlisi de la seva obra publicada permet afirmar taxativament que Prat de la Riba era un clar abanderat del colonialisme. Això explica que, malgrat les seves diferències amb l'activitat colonial espanyola, acabés donant suport resolutament a la intervenció de l'exèrcit espanyol al Marroc.

PARAULES CLAU:

Colonialisme, Prat de la Riba, nacionalisme, Marroc.

ABSTRACT:

For purely ideological reasons, much of Catalan history (the mainstream one, though not the best) has tended to regard the most important ideologist of moderate nationalism, Enric Prat de la Riba, as indifferent to the colonialist ideas so widespread throughout late nineteenth and early twentieth-century Europe. An exhaustive analysis of his published work, however, allows the author to affirm that Prat was without a doubt a champion of colonialism. This explains why, despite his misgivings about some aspects of Spanish colonial activity, he strongly supported in the event the Spanish army's intervention in Morocco.

KEYWORDS:

Colonialism, Prat de la Riba, nationalism, Morocco.

La participació catalana en l'expansió colonial espanyola a l'Àfrica en el segle XIX i la primera meitat del XX continua sent un tema poc estudiat, encara que actualment comptem amb una bibliografia que comença a tenir una certa importància.¹ Els treballs disponibles demostren l'existència d'importants nuclis colonialistes a Catalunya. Totalment lògic si tenim en compte l'hegemonia de la ideologia i de la praxis colonialista del moment, que necessàriament havia de fer-se sentir en els sectors econòmics més importants d'Espanya entre el 1859 i el 1956. Tant l'imperialisme com el colonialisme² foren considerats sinònims de civilització i de progrés entre les elits

1. Vegeu-ne les monografies citades al llarg de l'article.

2. Utilitzaré ambdós termes com a sinònims, per bé que en realitat tenen diferències notables, però que no afecten especialment allò plantejat en el present text.

que controlaven el poder polític, econòmic i cultural, motiu pel qual aspiraven a que els seus països tinguessin alguna cosa a dir en la política internacional.

No obstant això, el gruix de la historiografia catalana continua entossudida en ignorar l'existència d'importants sectors partidaris del colonialisme a Catalunya (fins i tot, en comparació amb els que, en el període indicat, actuaven a la resta d'Espanya). S'accepta vagament que, en línies generals, hi hauria predominat l'anticolonialisme i l'antiimperialisme.³ Quan en converses informals i en seminaris tancats se'ls retreu aquest tema, és habitual el recurs a arguments defensius del tipus: «En aquells moments tothom era colonialista». Naturalment, tanta comprensió i ponderació no apareix per enlloc quan aborden la predisposició colonialista de la monarquia, de l'exèrcit o dels partits del torn dinàstic. Tanmateix, s'ha de reconèixer l'existència de veus minoritàries que d'ençà bastants anys es mostren crítiques amb la línia més amunt assenyalada. Serveixi d'exemple el contundent article d'A. Duarte del qual destaquen els següents paràgrafs, tot i que es refereix únicament als republicans:

Dels republicans catalans del segle XIX ens n'ha arribat una imatge que no crec, de cap manera, que correspongui amb exactitud a la realitat de la seva actuació i del seu pensament polític. Segons aquesta visió, el moviment republicà català seria profundament democràtic, defensor dels drets de l'home en qualsevol circumstància, ardit partidari de la llibertat i del progrés de tots els pobles.

Més endavant, i després d'analitzar la postura dels republicans amb motiu de la Guerra de Melilla de 1893, denunciava la «la lògica colonial que formava part del cos teòric de la política republicana a Catalunya».⁴ Les seves conclusions sobre el republicanisme català del final de segle són totalment extensives al nacionalisme conservador representat per la Lliga Regionalista, al republicanisme sorgit entorn al

3. Vegeu-ne els agosarats esforços per exonerar Prat de la Riba de qualsevol connivència amb el colonialisme, encara que s'afirma, cautelosament, que al principi del segle XX «colonialisme e imperialisme estaven a l'ordre del dia», A. BALCELLS, «Evolució del pensament polític de Prat de la Riba», estudi crític a E. PRAT DE LA RIBA, *Obra Completa. 1887-1898. Volum I*, Barcelona, Proa, 1998, 19-93, especialment 69-72. Hi ha qui parla, i ho aplica al cas català, de l'existència d'un «africanisme solidari», Ò. COSTA RUIBAL, «Catalanisme i africanisme durant el moviment de la Solidaritat Catalana. La creació de la Societat de la Geografia Comercial», *El contemporani* 6-7, 1995, 40-46. També s'argumenta l'escàs interès colonialista de l'economia catalana pel Marroc, ja que s'orientava preferentment cap a l'Amèrica, i obliden que això mateix ocorria per al conjunt de l'economia espanyola, Ò. COSTA RUIBAL, *L'imaginari imperial. El Noucentisme català i la política internacional*, Barcelona, Institut Cambó, 2002. Curiosament, Pi i Margall, un dels casos més matiners i clars d'anticolonialisme, no se'l menciona en absolut, ja que a penes se'l considera català pel fet d'haver viscut la major part de la seva vida a Madrid. L'anticolonialisme de Pi, a J. PICH I MITJANA, *Francesc Pi y Margall y la crisis de Melilla de 1893-1894*, Barcelona, Bellaterra, 2008.

4. A. DUARTE, «El republicanisme català davant els conflictes colonials (1890-1898)», *L'Avenc* 114, 1988, 14-19; les citacions a les pàgines 14 i 16, respectivament.

periòdic *El poble català* i a les diferents formacions nacionalistes que van aparèixer entre els anys vint i el final de la guerra civil.

La importància de tenir colònies en el segle XIX

Allò cert és que la participació colonial catalana en el conjunt dels antics dominis espanyols a l'Amèrica i a l'Àfrica és suficientment coneguda, malgrat que sovint sigui «oblidada». La important activitat econòmica catalana en l'economia cubana (en el sector mercantil i a les plantacions i ingenis), la participació en el tràfic negrer al Golf de Guinea (per a facilitar la necessària mà d'obra a l'illa de Cuba), expliquen que de Catalunya sortissin 3.600 voluntaris catalans per lluitar contra els independentistes cubans en la Guerra de 1868-1878. Posteriorment, missioners claretians, colons i naviliers estigueren molt presents en la explotació econòmica dels territoris de Fernando Poo i Guinea. Les fortunes acumulades en les esmentades colònies (vegeu-ne el paper de les amassades pels indians, per bé que les aconseguides a Guinea continuen sent molt poc conegudes) feren la seva contribució a la bona opinió que mereixia el fet de tindre'n, especialment si eren rendibles des del punt de vista econòmic.⁵ A mesura que els europeus imposaren el domini en el Magrib i l'Orient Pròxim, per mitjà de quasi bé un segle de conquestes colonials (1830, victòria francesa a l'Alger; 1918, repartiment del Màixriq entre França i la Gran Bretanya) sorgí el desig espanyol i/o català de participar de la submissió dels països musulmans.⁶ El Govern espanyol estigué a punt, el 1844, d'enviar tropes a Ceuta per exigir al soldà del Marroc satisfacció per certs incidents fronterers protagonitzats per alguns dels seus súbdits. La premsa catalana, especialment el *Diario de Barcelona*, donà suport obertament a l'esmentada operació que, finalment, no es realitzà.⁷ En el segle XIX, molts viatgers catalans recorregueren la Mediterrània musulmana (el metge Coll, el barceloní Doménech Badia i Leblich, més conegut com Ali Bey el Abassí, els diplomàtics Sinibald de Mas i Eduard Toda, l'aventurer Joaquim Gatell, alies *Kaid Ismail*, i altres) avaluant les riqueses i les possibilitats

5. Vegeu l'obra col·lectiva, *Catalunya i Ultramar. Poder i negoci a les colònies espanyoles (1750-1914)*, Barcelona, Consorci de les Drassanes de Barcelona, 1995. Per als hisendats catalans a Cuba, M. RODRIGO ALHARILLA, *Indians a Catalunya. Capitals cubans en l'economia catalana*, Barcelona, Fundació Noguera, 2007. Per als voluntaris, M. RODRIGO Y ALHARILLA, «Cataluña y el colonialismo español (1868-1899)», S. CATALAYUD, J. MILLÁN i M. C. ROMEO (eds.), *Estado y periferia en la España del siglo XIX. Nuevos enfoques*, València, PUV, 2009, 315-356. Per a la participació missional catalana en la colonització de Guinea, J. CREUS, *El P. Joaquim Juanola [1883-1912] i l'inici de la colonització de Guinea Equatorial*, Olot, Arxiu Històric Comarcal d'Olot, 1998.

6. E. J. HOBBSAWM, *La Era del Imperio 1875-1914*, Barcelona, Labor, 1989; D. K. FIELDHOUSE, *Economía e Imperio. La expansión de Europa, 1830-1914*, Madrid, Siglo XXI, 1977; *West and the Third World*, Oxford, Blackwell Publishers, 1999; E. KARSH i I. KARSH, *Empires of the Sand. Thre struggle for mastery in the Middle East 1789-1923*, Cambridge, Harvard University Press, 1999.

7. E. MARTÍN CORRALES, «El patriotismo liberal español contra Marruecos (1814-1848). Antecedentes de la Guerra de África de 1859-1860», *Illes e Imperis. Revista d'Estudis de les societats en el món colonial i postcolonial* 7, 2004, 11-43.

que el seu domini podria comportar per a Espanya.⁸ És conegut àmpliament que la Guerra d'Àfrica de 1859-1860 fou viscuda entusiàstica i unànimament per la societat catalana. Fou la Guerra de Prim, dels 466 *voluntaris catalans* i d'*El Cañon rayado. Periódico Metralla de la Guerra de Africa* (publicació que nasqué per i per a l'esmentada guerra). El conflicte afavorí la recuperació de les glòries militars catalanes (entre elles els almogàvers) agermanades amb les castellanes (*Santiago Matamoros*, Pelai i altres).⁹

L'interès econòmic pel Marroc, pel Sàhara i per Guinea estigué molt present en les activitats d'Antonio López y López (primer marquès de Comillas i artífex del tot-poderós grup Comillas) al capdavant de la Companyia Transatlàntica, buc insigne del *lobby* colonialista català i punta de llança de la projecció colonial espanyola al continent africà. També en les del comte Carles de Godó, en les de la Companyia Comercial Hispano-Africana, en les de la Societat de Geografia Comercial de Barcelona i en les del Foment de Treball Nacional, encara que només foren les més importants o les més conegudes.¹⁰

8. J. M. FRADERA, «La importància de tenir colònies. El marc històric de la participació catalana en el complex espanyol d'Ultramar», *Catalunya i Ultramar. Poder i negoci a les colònies espanyoles (1750-1914)*, Barcelona, Consorci de les Drassanes de Barcelona, 1995, 21-52. Del mateix autor, «Ciència i negoci amb rerafons colonial al segle XIX català (set vinyetes i un epíleg)», *L'Avenç* 172, 1993, 30-57; M. D. GARCÍA RAMON, J. NOGUÉ i P. ZUSMAN (eds.), *Una mirada catalana a l'Àfrica. Viatgers i viatgeres dels segles XIX i XX (1859-1936)*, Lleida, Pagès, 2008; E. MARTÍN CORRALES, «Un siglo de viajes y viajeros catalanes por tierras del Norte de Africa y Próximo Oriente (1833-1939): Peregrinos, nostálgicos y colonialistas», *Illes e Imperis. Estudis d'Història de las societats en el món colonial y postcolonial* 8, 2006, 83-111.

9. A. GARCÍA BALANÀ, «Patria, plebe y política en la España isabelina: la Guerra de África en Cataluña (1859-1860)», E. MARTÍN CORRALES (ed.), *Marruecos y el colonialismo español (1859-1912). De la Guerra de África a la «penetración pacífica»*, Barcelona, Bellaterra, 2002, 13-78; A. REDONDO PENAS, *Guerra d'Àfrica (1859-1860). Els 466 del General Prim*, Valls, Cossetània, 2008; M. C. LECUYER i C. SERRANO, *La guerre d'Afrique et ses repercussions en Espagne, 1859-1904*, París, PUF, 1976.

10. M. RODRIGO ALHARILLA, «Iniciativa empresarial i negoci colonial: el primer Marquès de Comillas», *Catalunya i Ultramar. Poder i negoci a les colònies espanyoles (1750-1914)*, Barcelona, Consorci de les Drassanes de Barcelona, 1995, 135-143; i «Una avanzadilla española en África: el grupo empresarial Comillas», MARTÍN CORRALES (ed.), *Marruecos y el colonialismo...*, 133-165, també M. E. HERNANDEZ SANDOICA, «Transporte marítimo y horizonte ultramarino en la España del siglo XIX: la naviera Antonio López y el servicio de Correos a las Antillas», *Cuadernos de Historia Contemporánea* 10, 1988, 45-70; C. LLORCA BAUS, *La Compañía Trasatlántica en las campañas de Ultramar*, Madrid, Ministerio de Defensa, 1990; E. MARTÍN CORRALES, «El nacionalismo catalán y la expansión española en Marruecos: de la Guerra de África a la entrada en vigor del Protectorado (1860-1912)», MARTÍN CORRALES (ed.), *Marruecos y el colonialismo...*, 167-215; també «El catalanismo y el andalucismo ante la aventura colonial española en Marruecos», *Actas del 3er. Congreso de Historia Catalano-Andaluza. Cataluña y Andalucía, 1898-1939*, Barcelona, Carena, 1999, 155-191; i «Catalanes en Ceuta, Melilla y el Protectorado español de Marruecos (1909-1936)», M. T. PÉREZ PICAZO, A. SEGURA I MAS i L. FERRER I ALOS, *Els catalans a Espanya, 1760-1914*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1996, 233-242; i «Intereses catalanes en la expansión colonial española en el Norte de Africa (1860-1912)», A. DIEZ TORRE (ed.), *Ciencia y Memoria de África. Actas de las III Jornadas sobre Expediciones*

En definitiva, les principals empreses industrials i navilieres catalanes tingueren un viu interès per tot allò que ocorria en el continent africà. Existia el desig unànime de reservar el mercat del Marroc i de Guinea per a la producció industrial catalana, així com d'assegurar-se el proveïment de les primeres matèries i dels productes alimentaris que es consideraven necessaris. El teló d'Aquil·les de totes les iniciatives radicava en la quasi impossibilitat de superar la competència que suposaven la navegació i la producció industrial d'anglesos, francesos i alemanys. Per aquest motiu la majoria de les iniciatives es caracteritzaven per reclamar la protecció de l'Estat (en ocasions es tractava d'aconseguir monopolis en aquesta o aquella activitat o territori) i en aconseguir la col·laboració de l'administració colonial (servei de correus, transport de tropes, aprovisionament de queviures i pertrets i altres tasques similars). Això ho exemplifica Josep Ricart Giralt (director de la publicació barcelonina *La Marina Mercante* i un dels principals portaveus catalans al I Congrés Espanyol de Geografia Colonial i Mercantil, el 1883), qui considerava que era absolutament necessari que el Govern espanyol aconseguís un bon tros del pastís del repartiment africà i que fóra capaç de reduir la zona obtinguda a la condició de mercat captiu per a la producció espanyola, on l'hegemonia catalana era determinant.

No obstant això, el 1893, la coneguda com a Guerra de Melilla va posar de manifest com de quimèrica era l'anomenada «penetració pacífica», absolutament evident amb la posterior Guerra del Barranco del Lobo, el 1909.¹¹ Malgrat tot, després del Desastre colonial de 1898, Espanya havia aconseguit afermar els seus «drets» al Sàhara (des de 1894, després de concertar els primers tractats amb algunes de les tribus de la zona) i al Golf de Guinea (Fernando Poo i Río Muni, possessions consolidades amb la signatura del Tractat de París, el 1900). Poc després, la pressió europea, encapçalada per Anglaterra, França i Espanya, segellà la pèrdua de la independència del Marroc.¹² La Conferència d'Algesires (1906) en va restablir les línies generals del repartiment, sancionades amb la signatura del Tractat del

científicas y africanismo español (1898-1998), Madrid, Universidad de Alcalá de Herrerias, 2002, 91-110; E. BAYON DEL PUERTO, «La participació catalana en l'intent imperial al nord d'Àfrica», *Islam i Catalunya*, Barcelona, ICM-Museu d'Història de Catalunya, 1998, 317-324; J. J. LAHUERTA, «El viatge de Jacint Verdaguer al Nord d'Àfrica o l'ingenu orientalista», *Catalunya i Ultramar...*, 144-154; J. L. VILLANOVA, «La actividad africanista de la Sociedad de Geografía Comercial de Barcelona (1909-1927)», *Revista de Geografía* 5, 2008, 69-91; «Les societats geogràfiques a Catalunya i els viatges al continent Àfrica», M. D. GARCIA RAMON, J. NOGUÉ i P. ZUSMAN (eds.), *Una mirada catalana a l'Àfrica. Viatgers i viatgeres dels segles XIX i XX (1859-1936)*, Lleida, Pagès Editors, 2008, 53-81.

11. M. FERNANDEZ RODRIGUEZ, *España y Marruecos en los primeros años de la Restauración (1875-1894)*, Madrid, CSIC, 1985; A. BACHOUD, *Los españoles ante las campañas de Marruecos*, Madrid, Espasa Calpe, 1988.

12. Per al Marroc, en el segle XIX, J. L. MIEGE, *Le Maroc et l'Europe 1830-1894*, Paris, PUF, 1961-63, reeditat el 1989; F. V. PARSONS, *The Origins of the Moroccan Question 1880-1890*, Londres, Duckworth, 1976; M. KENBIB, *Les protégés. Contribution a l'Histoire économique du Maroc*, Rabat, Université Mohammed V, 1996; T. BENJELOUN, *Visages de la diplomatie marocaine depuis 1844*, Casablanca, Eddif, 1991; M. ENNAJI, *Expansion européenne et changement social au Maroc (XVIIe-*

Protectorat franco-marroquí (1912), al qual s'adherí Espanya.¹³ En aquell moment era evident que el domini territorial del Marroc només seria possible si es recorria a la intervenció militar.

La derrota davant els EUA el 1898, amb la consegüent pèrdua de Cuba, Puerto Rico i les Filipines, juntament amb el fracàs de l'anomenada «penetració pacífica», generaren un gran descontent, tant en la societat espanyola, com a Catalunya. El malestar anà creixent i va tenir el seu paper en el deteriorament del sistema polític de la Restauració. Especialment esdevingué insuportable l'injust sistema de quintes (sobretot arran la repatriació de Cuba de milers de soldats malalts i esparracats), que alhora va contribuir al deteriorament de la imatge de l'exèrcit.

A Catalunya es va viure colpidorament la pèrdua colonial de 1898, així com la impotència demostrada davant el Marroc. Hi augmentà el rebuig cap a l'Estat (anquilosat pel caciquisme i per la corrupció) i cap a l'exèrcit, que havien demostrat ser incapaços de conservar les restes de l'imperi, especialment Cuba, tan important per a l'economia catalana. No es qüestionaren ni els principis ni l'oportunitat del colonialisme, sinó que no es tenia cap confiança en què la monarquia, els governs i l'exèrcit garantirien la participació espanyola en el previsible i imminent repartiment de l'Imperi del Marroc.¹⁴ En especial, es considerava quasi bé impossible que l'exèrcit i els sectors colonialistes, als quals se'ls considerava escassament civilitzats, pogueren civilitzar qualsevol altre poble, en aquest cas el marroquí. En definitiva, existien dubtes raonables sobre la capacitat de l'Estat per defensar les colònies existents i per assegurar-se la participació en l'imminent repartiment colonial del Marroc; en especial, existia un fort pessimisme sobre la seva idoneïtat per garantir el control dels mercats de les colònies espanyoles. En paral·lel, se solia considerar l'exèrcit com aliè i opressor, el paper del qual en el *Desastre* colonial de 1898 era generalment criticat.

Com a conseqüència, per al nacionalisme català només restaven dues opcions en allò que feia referència a la política colonial. La primera va consistir en considerar que, atès que el decadent Estat espanyol era incapaç de colonitzar, s'imposava la desentesa d'allò que ocorria en relació al Marroc. Fou l'actitud adoptada primer pel catalanisme de tipus cultural, agrupat a l'entorn de *La Renaixença*.¹⁵ Posterior-

XIX siècles), Casablanca, Eddif, 1996; C. R. PENNELL, *Marruecos del Imperio a la independencia*, Madrid, Alianza, 2006.

13. V. MORALES LEZCANO, *El colonialismo hispano-francés en Marruecos (1898-1927)*, Madrid, Siglo XXI, 1976; i *España y el Norte de África: El Protectorado en Marruecos (1912-1956)*, Madrid, UNED, 1986.

14. Vegeu el pessimisme dominant en la premsa catalana durant la celebració de la Conferència d'Algesires el 1906, E. MARTÍN CORRALES, «La Conferencia de Algeciras en la prensa catalana: entre el pragmatismo económico de *La Vanguardia* y el imperialismo orsiano de *La Veu de Catalunya*», J. A. GONZÁLEZ ALCANTUD i E. MARTÍN CORRALES (eds.), *La Conferencia de Algeciras en 1906: un banquete colonial*, Barcelona, Bellaterra, 2007, 219-252.

15. En una sèrie d'articles de Pere Aldavert a *La Renaixensa*, òrgan d'expressió més representatiu del catalanisme polític del final del segle XIX, predominava la ironia i una postura aïllacionista respecte a la guerra, A. CLAVERA i CASADELLÀ, «El catalanismo ante el imperialismo

ment, la va adoptar el sector més radicalitzat i minoritari del nacionalisme català, el republicà, que va simultaniejar les crítiques cap al colonialisme espanyol amb els elogis, més o menys dissimulats, envers la «tasca civilitzadora» que Gran Bretanya i França realitzaven a les colònies.¹⁶

La segona, consistia en continuar donant suport a l'expansió colonial, ja clarament orientada cap al Marroc i Guinea. Fou l'actitud adoptada pel sector moderat i majoritari del catalanisme, integrat dins la Lliga Regionalista.¹⁷ Sense cap mena de dubte, aquest sector era conscient de l'interès que, malgrat tot, existia en els mitjans econòmics catalans per l'expansió colonial al Marroc. Serveixi d'exemple la nodrida participació catalana als quatre congressos africanistes (Madrid, 1907 i 1910; Saragossa, 1908; València, 1909) organitzats pels Centros Comerciales Hispano-Marroquíes, i als quals s'hi adheriren quasi una quarantena d'entitats i empreses de Barcelona, Gelida, Granollers, Igualada, Lleida, Lloret de Mar, Manresa, Mataró, Molins de Rei, Reus, Sabadell, Sant Feliu de Guíxols, Tarragona, Terrassa i Vilanova i la Geltrú. Al primer Congrés, onze membres de la Comissió Organitzadora (d'un total de vint), quinze entitats oficials i privades adherides (de seixanta-vuit) i cinc adhesions individuals (de trenta-vuit) foren catalans. Al segon, trenta entitats (de cent una) i onze adhesions individuals (de cinquanta-tres). Al tercer, trenta entitats (de vuitanta-nou) i setze adhesions individuals (de setanta-una). Se sol argumentar, per infravalorar la vocació colonialista de l'empresari català, que cap d'aquests congressos se celebrà a Barcelona, però s'omet que a la capital catalana s'hi publicaren les actes dels quatre fòrums, i s'hi edità la revista dels cercles colonialistes: *Àfrica*.

español de África. Pere Aldavert, la Renaixença y la guerra de Melilla de 1893», *Cuadernos del Archivo Central de Ceuta* 15, 2006, 337-359.

16. Per al republicanisme nacionalista, S. IZQUIERDO BALLESTER, «Los nacionalistas republicanos y la Semana Trágica de Barcelona», E. MARTÍN CORRALES, *Semana Trágica. Entre las barricadas de Barcelona y el Barranco del Lobo*, Barcelona, Bellaterra, 2011, 259-302. Per al nacionalisme català dels anys vint, E. UCELAY DA CAL, «Els enemics dels meus enemics. Les simpaties del nacionalisme català pels moros: 1900-1936», *L'Avenç* 28, 1980, 409-420; també, M. R. de MADARIAGA, «Le nationalisme basque et le nationalisme catalán face au problème colonial en Maroc», *Pluriel Debat* 13, 1978, 31-54; MARTÍN CORRALES, «El catalanismo y el andalucismo...».

17. J. CANAL I MORELL, «El regionalisme olotí i la guerra de Melilla», *L'Olotí (Setmanari d'Informació i Opinió de la Garrotxa)* 358, 1986. L'actitud de la Lliga, entre 1914 i 1922, als discursos parlamentaris de Cambó, F. CAMBÓ, *Discursos parlamentaris (1907-1935)*, Barcelona, Alpha, 1991; J. MARCHÁN GUSTEMS, «La repercussió de la guerra de Melilla de 1893 a Vilafranca del Penedès», J. M. DELGADO, J. IBÁÑEZ FANÉS, J. PICH MITJANA i L. RIUDOR, *Antoni Saumell i Soler. Miscel·lània in Memoriam*, Barcelona, UPF, 2007, 497-506; «La actitud de la premsa dinàstica de Tarragona ante la campaña de Melilla de 1909», *Transfretana* 8, 2008, 113-123; «El *Diario de Tarragona* y la Conferencia de Algeciras. Una cuestión internacional vista desde un periódico provinciano», *Actas del Congreso Internacional La conferencia Internacional de Algeciras. Cien años después*, Algeciras, Fundación Municipal de Cultura José Luis Cano, 2009, 505-519; i «Tarragona en 1909: entre el militarismo, el clericalismo y la Candidatura Popular», MARTÍN CORRALES, *Semana Trágica...*, 303-346; també les contribucions de MARTÍN CORRALES, «El nacionalismo catalán...»; «El catalanismo y el andalucismo...».

*Revista Española Ilustrada consagrada a la defensa de los intereses nacionales en Marruecos, Costa del Sahara y Golfo de Guinea.*¹⁸

La lectura dels texts elaborats per les diverses institucions i personalitats catalanes interessades en l'expansió colonial es caracteritzen per l'aclaparadora hegemonia que hi adquirí un desig repetidament defensat i publicitat, però que realment mai no es va poder desenvolupar ni al Marroc precolonial ni al colonial: la conquesta del mercat marroquí per a la producció catalana. L'utilitarisme per damunt de qualsevol altra consideració, especialment per damunt de l'interès pel Marroc, pels marroquins i pel futur que els esperava, no sembla que fossin aspectes que preocupessin excessivament als abanderats del colonialisme a Catalunya. No obstant això, s'haurà d'esperar a estudis exhaustius al respecte, per comprovar fins quin punt es confirma l'anterior hipòtesi.

Enric Prat de la Riba, disposat a acabar amb «l'esclavitud de les nacions»... amb l'exclusió de Cuba

Per a exemplificar la importància dels partidaris del colonialisme a Catalunya, centraré l'atenció en l'obra d'Enric Prat de la Riba (1870-1917).¹⁹ Figura estel·lar en l'elaboració del discurs nacionalista català i un dels líders més destacats de la Lliga Regionalista, il·lustra perfectament les contradiccions del nacionalisme, en el seu conjunt, especialment les relatives a la política colonial, de la qual era declaradament partidari.²⁰ D'acord amb el seu ideari, des de ben aviat (1890) es mostra

18. *Primer Congreso Africanista celebrado en el Salón de Actos del Ateneo de Madrid en los días 9, 10 y 11 de enero de 1907 por iniciativa de los Centros Comerciales Hispano-Marroquíes*, Barcelona, Imp. de la Casa Provincial de la Caritat, 1907; *Segundo Congreso Africanista. Zaragoza 1908*, Barcelona, Imp. España en África, 1908; *Tercer Congreso Africanista. Valencia 1909*, Barcelona, Imp. España en África, 1909; *Cuarto Congreso Africanista*, Barcelona, Imp. España en África, 1910; també, MORALES LEZCANO, *El colonialismo...*, 38-42, 68.

19. Utilitzo l'edició en tres volums de l'*Obra completa. 1887-1898. Volum I; 1899-1905. Volum II; 1906-1917. Volum III*, editats a Barcelona per l'Institut d'Estudis Catalans i Ed. Proa, edició preparada per A. Balcells i J. M. Ainaud de Lasarte, entre 1998 i 2000. D'ara endavant *Obra completa*, apareixerà com a *OC*, i *La Veu de Catalunya*, on va publicar moltíssims articles, com a *LVC*. Utilitzaré sempre els texts en la llengua en què foren publicats. No tinc en compte la documentació manuscrita, especialment l'epistolari, ja que no penso que no fer-ho suposi canvis d'importància en les conclusions finals del text.

20. La bibliografia sobre Prat de la Riba és certament important, especialment l'hagiogràfica, clarament majoritària. En aquest text no la tindrè en compte ja que pràcticament no presta atenció als aspectes de política exterior, i, encara menys, als de la política colonial, plantejats per Prat. Aquestes obres parteixen del supòsit que a Catalunya el colonialisme gairebé no es desenvolupà i, per tant, difícilment podrien considerar que el fet colonial fou important en l'obra de Prat. Vegeu-ne J. CASSASAS, «Un problema de relación nacionalismo-burguesía. El imperialismo en la teoría y en la estrategia de E. Prat de la Riba», *Estudios de Historia Social* 28-29, 1984, 169-179; i, «L'eufòria regeneracionista: l'imperialisme en la teoria i l'estratègia nacionalista de Prat de la Riba», *Enric Prat de la Riba. Abir i avui*, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, 2009, 395-410. El primer dels articles citats fou el que va utilitzar A. Balcells per a l'estudi crític a l'*Obra Completa* de Prat, ja que sembla que no tingué en compte els articles de Prat a *La Veu de Catalunya*. Tampoc

fermament partidari d'acabar amb «l'esclavitud de les nacions», com ho testimonia el següent paràgraf:

jo voldria per a la meua pàtria més encara que la seva llibertat. Jo voldria que Catalunya es penetrés bé de la significació i la transcendència d'aquest moviment social, i compregués la glòria eterna que conquerirà la nacionalitat que es posi a l'avantguarda de l'estol de guerra dels pobles oprimits. Jo voldria que aquesta nacionalitat fos la pàtria meua [...] les nacions esclaves esperen, com la humanitat altre temps, que vingui el redemptor que trenqui llurs cadenes; feu que sigui el Geni de Catalunya el Messies esperat de les nacions.²¹

Però les primeres referències a la qüestió colonial no foren pas de condemna del domini espanyol (o castellà) sobre Cuba; ans al contrari, criticà que es dificultés l'expansió industrial catalana, condemnant-la a les reduïdes dimensions del mercat interior i colonial:

el mercat espanyol és molt inferior al que havia sapigut conquerir-se Catalunya en lo temps de la seva autonomia; doncs la política castellana, treballant per la uniformitat espanyola, ha destorbat l'expansió de la indústria i comerç catalans, circumscrivint-los a Espanya i ses colònies i lligant aixís les diferents nacions de l'Estat per llurs interessos.

Per això criticava obertament la incapacitat espanyola per conservar les colònies antillanes, molt més importants, deia, que els esforços vessats en la Guerra de Melilla de 1893:

Empenyeren a sublevar-se, amb ses escandaloses explotacions, les colònies americanes, i després de perdre tot un món ric i floreixent, concentren totes les aspiracions nacionals, en apoderar-se dels ermots i pedregars de les cabiles rifenyes.²²

utilitzo la visió crítica (bàsicament de J. SOLÉ TURA, *Catalanisme i revolució burgesa*, Barcelona, Ed.62, 1967, especialment el capítol IX, 97-209) ja que a penes presta atenció als aspectes que m'interessen. Per contra, com es veurà al llarg del text, em baso en l'excel·lent monografia d'E. Ucelay Da Cal, i tracto de completar l'anàlisi en ocupar-me dels plantejaments de Prat respecte el Marroc, el Sàhara i Guinea en particular, i l'Àfrica en general. S'ha de tindre en compte que no m'interessen les relacions Catalunya-Espanya, però sí les existents entre Espanya i Catalunya, d'una banda, i el Marroc, el Sàhara i Guinea de l'altra.

21. D'un discurs pronunciat a la inauguració del curs 1890-1891 del Centre Escolar Catalanista, «La nacionalitat catalana», (Barcelona, Tip. l'Anuari de la Exportació,1906), OC, III, 117-170; la citació a la 138.

22. Es tracta d'un text d'un tarannà clarament xenòfob a causa, probablement, del gran desig de Prat d'obrir-se camí ràpidament en l'ambient catalanista de l'època, E. PRAT DE LA RIBA i P. MUNTANOOLA, *Compendi de la doctrina catalanista*, Sabadell, Imp. La Reinaxença, 1894; OC, I, 217-131; les citacions a les pàgines 221 i 223.

La seva voluntat de lluitar contra «l'esclavitud de les nacions» no va superar la prova de la guerra independentista cubana iniciada el 1895. Els seus desigs que finalment es dominés la insurrecció illenca eren paral·lels a la preocupació que Catalunya seria la regió que més perdria com a conseqüència de l'esmentada guerra:

Que la qüestió de Cuba és d'immensa transcendència per a Catalunya no necessita ésser dit, perquè és evident i reconegut per tothom; però no ho és tant, ni molt menys, que sobre Catalunya recaigui una part no petita de la responsabilitat per l'actual gravíssima situació creada per lo moviment separatista de la gran Antilla.

Bé és veritat que Catalunya comença a pagar-ho massa i tot, i que ella seria sobretot la que més hi perdria de totes les regions d'Espanya, si acabava malament la qüestió cubana, i que fins i tot dominant-se, com és d'esperar que de tots modes s'acabarà per dominar la insurrecció, ella tocarà més que ningú les terribles conseqüències d'aquesta».²³

Als seus articles, la denúncia de la incúria, la ineficàcia i la crueltat del colonialisme espanyol, sempre anava acompanyat dels laments per la pèrdua del mercat cubà:

Catalunya no està neta de culpa. Ha consentit que governessen gent inepta, que es convertissin les colònies en refugis d'endeutats [...] La guerra de Cuba, filla de l'odi a Espanya, que es nodreix d'un passat de crims i d'un present d'explotació administrativa, és tal volta lo començament del flagell a què s'ha fet acreedor lo industrialisme exagerat de la gent de nostra terra, i son menyspreu per tots los interessos que són los exclusivament materials.

Tant si Cuba es perd con si es conserva, son mercat per ben perdut podem donar-lo; que quan se tracta de calamitats, a Catalunya sempre li fan la part més grossa, i a nostres governants los costa poc sacrificar la nostra indústria.

Però si es perdés... allavors, a la crisi econòmica que com a càstig justíssim i merescut aclapararia nostres classes burgeses, hauria d'afegir-s'hi la plaga d'empleats desterrats de Cuba, que a nuvolades caurien al damunt de Catalunya, l'última de les Índies espanyoles que encara los hi quedaria.²⁴

El 1897 es lamentava que s'acompliren els pitjors pronòstics sobre la pèrdua de l'illa:

Lo que van dir de l'autonomia, d'en Martínez Campos, d'en Weyler, de la sort de la indústria, tot s'ha complert. S'ha hagut de donar l'autonomia quan

23. «La responsabilitat dels Catalans», *La Renaixença. Diari de Catalunya*, (22 de novembre de 1895), OC, I, 308-309.

24. «Deu te un bastó...», *La Renaixença. Diari de Catalunya*, (1 de gener de 1896), OC, I, 313-314.

ja Dèu sap si ens hi arriba a temps; s'ha tingut de reconèixer que en Martínez Campos tenia raó quan estan a punt de complir-se les seves paraules al desembarcar a la Corunya, que *una vez más podrá decirse que América se ha perdido por culpa de los españoles*; s'ha tingut de treure en Weyler quan ja només queden les engrunes d'un exèrcit de 300.000 homes i d'un emprèstit de 400 millions posats a disposició seva; i a l'arribar la liquidació es troben les nostres industrials sense els diners que van deixar al govern per a seguir la política guerrera i quiijotesca de *l'honor nacional*, sense el monopoli del mercat de Cuba i sense les simpaties dels cubans, que els miren com a enemics vençuts i més aviat procuren afavorir els nord-americans que tant los han ajudat en ses reivindicacions autonomistes.²⁵

El setembre de 1898 insistia en la pèrdua dels extensíssims dominis (en bona mesura, sostenia, fruit de l'herència de la Corona d'Aragó) que havia arribat a posseir l'imperi espanyol i que començaren a perdre's quan els castellans s'apoderaren de la corona de la monarquia unificada:

Ja no queden més que Cuba i Puerto Rico, la primera de les quals lluita per tercera vegada per obtenir l'independència al mateix temps que amb aquest fi guerregen també los indígenas de Filipines.²⁶

El 1904, un manifest de la Lliga Regionalista mostrava la tremenda ferida ocasionada pel desastre de 1898, i el consegüent disgust amb l'Estat:

que perdura en la seva rutina i vicis seculars; davant la impotència política d'aquest Estat, demostrada un any darrere l'altre, en les planes de la seva història, història d'imprevisions i de desastres; davant la seva esterilitat com a agent de civilització, proclamada amb eloqüència aclaparadora per inacabables guarets i terres ermes, que no saben produir blat, que hem de fet venir de costes estrangeres, per una moneda depreciada, per comunicacions bàrbares i incompletes, per una administració eixorca i corrompuda, per una indústria pobra i endarrerida, com el mercat que l'alimenta, sense expansió internacional i sense colònies.²⁷

En definitiva, la pèrdua de les colònies antillanes i filipines, especialment de Cuba, fou viscuda dolorosament per Prat de la Riba, com posen de manifest molt

25. Article atribuït a Prat en què adverteix que a les regions espanyoles que lluiten per l'autonomia podria ocórrer quelcom semblant al que havia passat amb Cuba, «Cuba i Catalunya», *La Renaixença. Diari de Catalunya*, (3 de desembre de 1897), OC, I, 457-458.

26. «Compendi de la Història de Catalunya», *Jocs Florals de Barcelona*, (vol. 18, 1898-1899), OC, I, 572-610, la citació a la pàgina 608.

27. «Al poble Català. Manifest de la Lliga Regionalista de 6 d'Abril de 1904», signat per Albert Rusiñol i per Joan Ventosa i Calvell, OC, II, 540-542.

dels seus articles, on, fins i tot, retreia que es perdés des de Flandes fins a Cuba i les Filipines, passant per la resta dels antics dominis i de les possessions acumulades al llarg dels segles per l'imperi hispà.²⁸

L'imperialisme integral davant dels pobles bàrbars, davant dels pobles islàmics

Per a Prat de la Riba i per al partit en què militava era fonamental participar en la carrera imperialista.²⁹ Les seves idees es condensen sota el concepte *imperia-*

28. Manifest redactat per Prat el 12 de juny de 1898 en nom del Consell General de la Unió Catalanista, en representació de 36 societats i 16 publicacions periòdiques i que incloïa la següent petició: «Vinga la pau y vinga de seguida», a «Als catalans», *OC*, I, 569-571. Referències a l'esmentada pèrdua a «La solució Silvela-Polavieja», *LVC*, (19 de gener de 1899), *OC*, II, 260-262; «Lliçó d'història», *LVC*, (3 d'abril de 1899), *OC*, II, 272-274, «Política internacional», *LVC*, (19 d'abril de 1899), *OC*, II, 274-276; «Geni i figura», *Diari de Barcelona*, (25 de juliol de 1900), *OC*, II, 374-376; «L'Obra de sempre», *LVC*, (12 de març de 1901), *OC*, II, 403-405; «El senyaler», *Germanor*, (maig, 1902), *OC*, II, 525-526. Laments per la pèrdua de «tot lo que havia de ser nostre», «El Rei a Catalunya. Missatge de la Lliga Regionalista de Girona al Rei», (8 d'abril de 1904), *OC*, II, 544-545; «La crisi», *LVC*, (16 de desembre de 1904), *OC*, II, 556-558; «Si jo fos rei...», *LVC*, (13 de juny de 1905), *OC*, II, 621-623. A un altre text denunciava els que afavoriren el conflicte «quando, a raíz del desastre colonial, España entera conmovida, aterrada por la magnitud de la bancarrota política y administrativa, apartaba con hastío los ojos de la prensa que, cubriendo con la sagrada bandera del patriotismo y del honor sus ansias de negocio, empujó criminalmente a una guerra fatal que debía acabar, y acabó, con los restos de nuestro imperio colonial». Hi exposava que si s'haguessin realitzat les reformes a temps «No se hubiera liquidado fatalmente para España todo su imperio colonial... [...] Ni la guerra de Cuba hubiera estallado otra vez, con sus secuelas la sublevación de Filipinas, la intervención norteamericana y el Tratado de Paris». I hi afegia que «los que en Madrid han sostenido esta funesta política de opresión y de capricho, los que con esa política ciega, ignorante, suicida, han acabado con el poder militar y naval de España, los que han hecho de España una pequeña nación de tercer orden, sin voz ni voto en el mundo, los que por no mudar de política han reducido, de amputación en amputación, el territorio nacional a sus límites raquíticos de hoy, separando de la corona de España a Portugal, Holanda, Nápoles, Sicilia, Cerdeña, Milán, Artois, Flandes, Rosellón, Franco Condado, Bélgica, Malta, Gibraltar, La Florida, las Pequeñas Antillas, Méjico con California y Tejas, la Argentina, Chile, Uruguay, Bolivia, Perú, Colombia, Venezuela, El Ecuador, Costa Rica, Honduras, San Salvador, Guatemala, Nicaragua, Borneo, Joló, las Carolinas, Marianao y Palaos, Cuba. Puerto Rico y Filipinas, esto es, cien Españas más ricas y dilatadas que la actual», a «La cuestión catalana. Los senadores y diputados regionalistas, al país», 20-37, 12 de gener de 1906; les citacions a les pàgines 23, 28 i 30, respectivament. Al manifest «Per Catalunya i l'Espanya Gran. Manifest dels parlamentaris regionalistes al país», *LVC*, 18 de març de 1916, denunciava «la història d'una decadència, amb un seguit insuperable d'inèpcies diplomàtiques, derrotes glorioses, vergonyes administratives i desmembraments inacabables: tot el procés de liquidació d'un grandios patrimoni acumulat per un casament i l'atzarafortunat del descobriment d'Amèrica», *OC*, III, 812-819; la citació a la pàgina 813. Posteriorment, acusava el caciquisme «de la sotragada de les guerres colonials. Cuba, enganyada al Zanjón amb promeses incompletes d'autonomia, vexada pel partit incondicional enemic de reformes autonòmiques, va devenir separatista i va esclatar la guerra, amb la intervenció nord-americana, i pèrdua consegüent de totes les colònies», «El sentit de la lluita. La lluita per la ciudatania», *LVC*, (5 d'abril de 1916), *OC*, III, 835-838; la citació a la pàgina 835.

29. Elogi de la colonització anglesa a «Causas de la grandeza industrial y colonial de Inglaterra», *Miscelánea Jurídica. Revista Jurídica de Catalunya*, (1898, IV, 437-440), *OC*, I, 666-668.

lisme integral.³⁰ Partia de la base de l'existència de pobles civilitzats i de *bàrbars*. Els primers tenien el deure i dret d'expansionar-se a costa dels segons, ja que l'imperialisme era considerat com a sinònim de civilització, cosa absolutament usual a l'època. Els *pobles bàrbars* (entre els que incloïa Algèria, Egipte, Sudan i les Filipines, per bé que no mencionava el Marroc) no tenien dret a esperar el seu Messies i la consegüent llibertat, ja que quedaven exclosos de tan alliberadors propòsits:

Els pobles civilitzats, o en camí d'arribar per llur propi esforç a plenituds de civilització, tenen dret a desenrotllar-se de conformitat amb les pròpies tendències, això és, amb autonomia. Els pobles bàrbars, o els que van en sentit contrari a la civilització, han d'ésser sotmesos de grat o per força a la direcció i al poder de les nacions civilitzades. Les potències cultes tenen el deure d'expansionar-se sobre les poblacions endarrerides. França imposant la seva autoritat a Alger, Anglaterra a Egipte, Rússia als Kamotos, han subs-titüit la llei i l'ordre de justícia a la lluita bàrbara y degradant que en aquests pobles imperava. El guany ha estat més gros per a la civilització i per a aquestes terres desgraciades que no pas per als pobles que les han intervingudes. Els qui feien versets al Madhi contra Anglaterra, a Aguinaldo contra els americans, o bé odes a Alger i als seus pirates en lluita amb França són pobres d'esperit que no saben veure l'altíssima missió educadora de la humanitat que exerceixen les nacions civilitzades en aquestes costoses empreses.³¹

En conseqüència, defensava l'ús de la guerra, necessària per sotmetre els *pobles bàrbars*, i la presentava com una obra de pau i de civilització:

La preparació per a la guerra és la garantia més sòlida de la pau. La guerra que sotmet els pobles bàrbars als pobles civilitzats és una obra de pau i civilització [...]

Dominar per la força de la cultura servida i sostinguda per la força material és l'imperialisme modern, l'imperialisme integral, el de les grans races fortes d'ara.³²

L'«imperialisme integral» concebut com un nacionalisme català que es projectava en un nou nacionalisme espanyol o hispà, dirigit des de Catalunya, tenia com a objectiu la conquesta moral d'Espanya, fent-ne possible la regeneració. Ambdues parts n'eixirien beneficiades, motiu pel qual un dels manifestos que va redactar por-

30. Per aquest concepte és absolutament imprescindible la lectura d'E. UCELAY DA CAL, *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*, Barcelona, Edhasa, 2003.

31. «La nacionalitat catalana...», 166.

32. «La nacionalitat catalana...», 166.

tava per títol *Per Catalunya i l'Espanya gran*.³³ Lògicament, en opinió seva, era a la civilitzada Catalunya a qui corresponia exercir el tipus de domini consubstancial a l'esmentat imperialisme. La necessitat de dirigir la política espanyola derivava de tan caduc i incapaç com era l'imperialisme estatalista o castellà d'estar a l'alçada de les exigències plantejades als pobles civilitzats. Conseqüentment, feia una crida a la regeneració dels pobles d'Espanya per poder «altra vegada expansionar-se sobre les terres bàrbares». El *nacionalisme integral* tenia el repte de:

despertar amb els seu impuls i el seu exemple les forces adormides de tots els pobles espanyols, si pot inspirar a aquests pobles fe en si mateixos, i en llur esdevenidor, es redreçaran de l'actual decadència, i el nacionalisme català haurà dut a compliment la seva primera acció imperialista.³⁴

Si, amb Catalunya al capdavant, s'aconseguia despertar les «nacionalitats espanyoles» i la unió dels pobles ibèrics (de Lisboa al Roine) en «un sol Estat, d'un sol Imperi», es podria tornar a competir amb les primeres potències mundials i «podrà intervenir activament en el govern del món amb les altres potències mundials, podrà altra vegada expansionar-se sobre les terres bàrbares, i servir els alts interessos d'humanitats guiant cap a la civilització els pobles endarrerits i incultes».³⁵

Arribats a aquest punt, convé fer esment d'allò que Prat de la Riba pensava dels musulmans en general i dels marroquins en particular. Dificilment trobarem res d'empatia envers ells a la seva abundant obra escrita, observació que, segurament, pot fer-se extensiva a quasi tots els ideòlegs del nacionalisme català de l'època, moderats o radicals. No sembla que hagin sorgit de la ploma ni de l'oratória dels corifeus del colonialisme català moltes frases de l'estil de la tan coneguda de Joaquín Costa:

Los marroquíes han sido nuestros maestros, y les debemos respeto; han sido nuestros hermanos, y les debemos amor; han sido nuestras víctimas, y les debemos reparación cumplida. Nuestra política con Marruecos debe ser, por tanto, política reparadora, política de intimidad y política de restauración.³⁶

Les diverses, confoses i contradictòries identifications amb els marroquins o els musulmans que es poden observar en diferents individus o, fins i tot, en corrents ideològics espanyols, no sembla que fossin freqüents en el cas dels publicistes catalans partidaris de l'expansió colonial. De totes maneres, convé no oblidar que, a

33. Per a aquestes qüestions em baso en la imprescindible monografia d'UCELAY DA CAL, *El imperialismo catalán...*

34. «La nacionalitat catalana...», 170.

35. «La nacionalitat catalana...»; les citacions a les pàgines 167 i 170.

36. Del discurs de J. COSTA en el míting, organitzat per la Sociedad de Africanistas y Colonistas, del Teatro Alhambra de Madrid el 1884, *Intereses de España en Marruecos. Discursos pronunciados por Francisco Coello, Joaquín Costa, ... [et al.]*, Madrid, Imprenta Fortanet, 1884, 30.

l'època, l'empatia i la identificació amb els marroquins (com l'exemplificada en el cas de J. Costa) cal entendre-les fonamentalment en clau d'arguments justificatius de la conquesta del Marroc.³⁷

Com apuntava adés, l'anàlisi dels escrits de Prat de la Riba exemplifica perfectament les escasses simpaties i el nul interès que tenia pels musulmans. Als àrabs que envaïren la península el 711 els qualifica com a «una gent de pell morena, vestida a l'africana».³⁸ Per bé que no sortien gaire millor parats els primers reis cristians que, des de Covadonga, iniciaren la Reconquesta, als quals presentava com a «aquells reis entravessats de moro que parlaven en castellà» i «aquells aventurers que com lo Cid vivien del robo i es posaven a sou del prínceps musulmans per combatre els reis cristians».³⁹ És un bon exemple d'allò de matar dos pardals d'un tret. Tot comentant un llibre coetani en què s'afirmava que la guerra *es siempre una nueva caída en el salvajismo* s'afanyava a puntualitzar el següent:

Decir que la guerra tiene hoy «el robo por objetivo, el asesinato por medio» es incurrir en un lugar común de la oratoria callejera, es definir una sola de las diferentes clases de la guerra que han existido: la guerra a que se dedicaban ciertas tribus primitivas, la guerra de las bandas de aventureros, la guerra del Cid Campeador, que lucha y mata para recoger botín, para ganar su pan, según rezan las crónicas, mas no la guerra augusta y noble del pueblo que lucha por su independencia, por la conservación de su personalidad nacional, o del caudillo que, como D. Jaime de Aragón, acuchilla en cien batallas a los moros invasores para sentar los fundamentos de una nacionalidad.⁴⁰

Decididament el Cid, segons Prat, no va protagonitzar guerres nobles, ni augustes (reservades per als que fan la guerra per «assentar els fonaments d'una nacionalitat»), ni tan sols eficaces des del punt de vista militar:

L'héroe mig cristià, mig moro, terror de les planures de Castella i les hortes de València, al millor dia brandarà altre cop la famosa espasa: contra *l'infel marroquí*; deixarà de son pas estela de crueldad, amb les quals brodran després una llegenda d'heroïsmes; dominarà Saragossa i conquistarà València, però més tard, per treure'n els moros caldrà que hi torni lo nostre rei en Jaume amb l'estol de catalans i aragonesos.⁴¹

37. MARTIN CORRALES, «El catalanismo y el andalucismo...».

38. «Compendi de la Història de Catalunya», *La Renaixença. Diari de Catalunya*, (30 de setembre de 1898), OC, I, 573-613; la citació a la pàgina 581.

39. «La Nació catalana», *La Nació Catalana*, (15 de març de 1898), OC, I, 567-568. I al·ludeix al Cid en altres escrits: «Roderic Diaz de Vivar, lo Cid Campeador, cèlebre capità de bandolers, continuament embolicat en les guerres civils dels alarbs servint ara l'una ara l'altra de les seves banderies», «Compendi de la Història de Catalunya...», 583.

40. «La Guerra según Letourneau», *Miscelánea Jurídica, Revista Jurídica de Catalunya*, (1896, II, 614-615), OC, I, 361-362.

41. «L'enterro del Cid», *LVC*, (22 d'abril de 1899), OC, II, 276-277; la citació a la pàgina 276.

Fins i tot plantejarà que la *Reconquista* hauria sigut més curta a no ser de les ambicions dels monarques i la noblesa –aquells reis i nobles *entrevassats de moro*– castellana:

L'epopeia dels vuit segles no ens entusiasma, perquè trobem que amb menys segles haurien pogut fer la mateixa feina, si no s'haguessin torbat tant i tant sovint barallant-se per governar o no haguessin preferit els reis i *ricos-bombres* de Castella que els moros les anessin treballant les terres andaluses, pagant-los-en el rescat en bones monedes d'or.⁴²

No ens ha de sorprendre que les al·lusions a la *Reconquesta* catalana no siguin del mateix estil que les que feia en relació a la resta de regnes cristians peninsulars. Ramon Berenguer III convertí en «tributaris als walis» de Balears, va fer «sentir als alarbs el poder de les seves armes en excursió triomfal pel regne de València». Jaume I, en desembarcar a Mallorca, provocà que «los sarraïns fugiren esporuguits»;⁴³ els musulmans no foren expulsats o eliminats, simplement se n'anaren. Alaba el fet que Catalunya exercís el «protectorat de Tunis et Tremecen».⁴⁴ També abordà la presència catalana a la Mediterrània oriental. La interpretació de la conquesta de Constantinoble pels otomans és realment peculiar: la importància de la ciutat es devia més a la «sang catalana vessada a Bizanci quand los turcs varen asaltar-la», que no pas al fet que hagués sigut la capital de l'Imperi Romà d'Orient i de l'Imperi Bizantí. I és que en aquest episodi històric, com a tots els que aborda l'autor, la importància venia donada pel grau de la participació o de la presència catalana:

Lo vell imperi de Bizanci ja no era més que una gloriosa ruïna quan els turcs varen assaltar-lo i l'enderrocaren, però sa caiguda va causar una impressió fondíssima en tot Europa. Els pobles s'estremiren veient en poder dels salvatges aquelles terres immortalitzades per tant d'hèroes i de savis, però els reis i els prínceps cristianíssims d'allavors seguien entregant-se a ses lluites d'ambició, sense recordar-se dels millions de cristians que des de llavors començaven un rosari de martiris. Un sol rei va cumplir amb son dever: un rei de la nostra terra que, seguint les tradicions de la política exterior aragonesa, va enviar contra els turcs un bell estol de galeres construïdes en els ports de la costa catalana.⁴⁵

42. «La Qüestió catalana. II. La Història falsa», *LVC*, (22 d'octubre de 1899), *OC*, II, 310-312; la citació a la pàgina 311.

43. «Compendi de la Història de Catalunya...»; les al·lusions a les pàgines 583,586.

44. *La Question Catalane: L'Espagne et la Catalogne. Notice adressée a la presse européenne par le Comité Nationaliste Catalan de Paris*, (Paris, Imp. D. Dumoulin,1898), *OC*, I, 614-623; especialment a la pàgina 619.

45. «Discurs per N'Enric Prat de la Riba, fet en la vetllada que el Centre Català de Sabadell celebrà lo dia [...] d'Abril de 1897», *OC*, I, 436-440; la citació a la pàgina 437.

La tendència en magnificar allò català la imposarà, anys més tard, a *La Veu de Catalunya*, com demostren les recomanacions que se li atribueixen, entre elles la següent, referida a la política internacional o estrangera, que havia de seguir l'òrgan d'expressió de la Lliga:

Un semiarticle diari o quasi diari en què, sempre que es pogués, se fes remarcar els punts de vista que coincidissim amb els nostres: estats constituïts tal com nosaltres voldríem; qüestions consemblants a la catalana; reformes que s'avinguin amb les que desitgem per al nostre país, etc. De tant en tant, -potser setmanal o quinzenalment- un article resum de lo que passa al món.⁴⁶

Enaltidor de les fites catalanes a Constantinoble i a l'Àsia Menor, no dubtava en denunciar les dificultats creades pels turcs i pels algerians al comerç i a la marina catalana al principi de l'Edat Moderna.⁴⁷

Una presó de pobles per enderrocar: l'Imperi Otomà

Prat de la Riba també s'ocupà de la decadència de l'Imperi Otomà; de la sort dels súbdits cristians, especialment els cretencs, a la darrerïa del segle XIX. A la seva obra capital, *La nacionalitat catalana*, no manquen els elogis a la lluita independentista dels grecs contra els otomans:

Grècia, abans d'emprendre la lluita heroica contra els turcs que l'esclavitzaven, tenia la mateixa llengua, el mateix esperit nacional que va poder més lliurement manifestar un cop aconseguida la seva independència, un cop constituïda en Estat.⁴⁸

El 1897, fou ponent de la redacció del *Missatge dels catalans a SM Jordi I, rei dels Hel·lens*, en què es donava suport a l'expedició militar grega a Creta per arrebassar-la als otomans. La comparava amb els processos d'unificació alemanys i italians, per bé que deixava clar que aquests «no feien pas a llurs sotmesos ço que els baixàs de Turquia als malaventurats habitants de Creta». No ha d'estranyar-nos que denunciés les «presons de pobles» tant turques com cristianes, en clara al·lusió a Espanya i a l'Imperi Otomà.⁴⁹ També va denunciar la submissió dels armenis, tot

46. «Coses que convindria evitar i coses que convindria fer a *La Veu de Catalunya*», manuscrit probablement de 1902, OC, II, 498-500; la citació a la pàgina 498.

47. Assenyala, entre altres factors que provocaren la decadència catalana, «La situació internacional que feia els turcs i els pirates algerians senyors del nostre mar i barrava l'expansió de Catalunya amb el cercle infranquejable d'aqueixos pobles bàrbars». També que «els turcs varen ensenyorir-se de Constantinoble», a «La nacionalitat catalana...»; 118 i 121, respectivament.

48. «La nacionalitat catalana...», 135.

49. El missatge el signaren 45 entitats i periòdics. Com a conseqüència, *Lo Regionalista* y *La Renaixença* foren suspeses, mentre foren denunciats uns articles de Prat de la Riba i de Pere Aldavert,

i que no feia cap al·lusió a la lluita armada per la qual s'havien decantat els nacionalistes més radicals.⁵⁰

Curiosament, l'Imperi Austro-hongarès apareixia com un model a imitar segons Prat.⁵¹ No ens ha d'estranyar que, amb ocasió de les Guerres Balcàniques, mostrés certa comprensió cap als desigs d'expansió de l'Imperi Austro-hongarès a costa dels otomans i dels propis grecs:

Una gran potència, Àustria-Hongria, gran per la seva tradició de poder i gran per la seva força, privada de dominis colonials on expandir-se, enclosa entre altres dues grans potències, havia posat tots els seus somnis d'expansió en l'Orient, havia aconsolat i entretingut la seva inacció forçada esperant el dia promès d'estendre el seu imperi Bòsnia avall, cap a la vella Sèrbia, cap a les valls d'Albània, banyades del Jònic i l'Adriàtic, cap a les planes de la Macedònia, on lluaia, allà d'allà, en el mar mateix de Grècia, ple de promeses pel pervindre, obert a totes les corrents de la circulació econòmica universal, el port de Salònica. I haver de renunciar-hi!⁵²

Així doncs, no fou casual que, amb motiu de la inauguració de dues noves seccions de l'Institut d'Estudis Catalans, elogiés la tasca de la Diputació Provincial en relació a la Guerra d'Àfrica els anys 1859-1860 i la presència dels *almogàvers* catalans a Orient:

que compta en la seva història amb profitoses iniciatives culturals, que van pensionar, entre altres, en Fortuny, [...], que va enviar en Rubió i Lluch a Grècia a estudiar la dominació catalana a l'Orient.⁵³

Naturalment, comparava l'Imperi Otomà amb Espanya, presons de pobles, com s'ha assenyalat. D'ací que destaqués que per a H. Taine l'administració espanyola

OC, I, 428-429. També «Comentaris al missatge als rei dels hel·lens», *OC*, I, 430-431. La lluita dels grecs presentada com a exemple per a Catalunya: «Els patriotes grecs varen sentir des de les valls de la Morea la declaració dels drets de les nacions, decretades per la Revolució francesa, i aquella fórmula abstracta feta per a ciutadans sense pàtria, varen sentir-la, com clar de guerra, que els cridava a lluitar per la seva independència», a «L'obra d'en Duran en l'evolució del pensament polític català. Pròleg del llibre Regionalisme i Federalisme (1905)», *OC*, III, 594-614; les citacions a les pàgines 606 i 611, respectivament.

50. Amb motiu de l'assalt dels militars a les redaccions del *Cu-Cut!* i *La Veu de Catalunya*, es va referir a «la moribunda Turquia on les tropes regulars atropellen els ciutadans grecs i armenis», «Serenitat», *LVC*, (27 de novembre de 1905), *OC*, II, 661-663.

51. Va assenyalar que a Alemanya i a l'Imperi Austro-Húngar «el màxim de cohesió coincideix amb el màxim de federalisme», ja que ambdós imperis sumaven més parlaments, assemblees legislatives, règims jurídics, administratius, etc., que la resta d'Europa, «Per Catalunya i l'Espanya Gran. Manifest dels parlamentaris regionalistes al país», *LVC*, (18 de març de 1916), *OC*, III, 812-819, especialment a la pàgina 817. Aquesta qüestió està molt ben tractada a UCÉLAY DA CAL, *El imperialismo catalán...*

52. «La crisi d'Europa», *LVC*, (11 d'abril de 1913), *OC*, III, 715-717.

53. «Memòria del President en la creació de dues noves seccions de l'Institut d'Estudis Catalans», *LVC*, (2 d'abril de 1911), *OC*, III, 578-586; la citació a la pàgina 578.

del segle XVII, que actuava com la d'un paixà, era similar a la de Turquia i que *un grand journal belge*, qualificués a la primera de «Turquie d'Occident». Finalitzava amb el record d'un altre lloc comú: Espanya començava més enllà de l'Ebre.⁵⁴ En un paper volant imprès a França, Prat hi feia ressò d'un altre lloc comú del catalanisme del moment: la decadència castellana i/o espanyola era causa de l'origen, de la influència, semita i àrab:

Les Castellans, que les étrangers designent en général sous la dénomination d'Espagnols, sont un peuple dans lequel le caractère sémitique est prédominant ; le sang arabe et africain que les fréquentes invasions des gens du Midi lui ont inoculé se révèle dans sa manière d'être, de penser, de sentir et dans toutes les manifestations de sa vie publique et privée. C'est pour cela qu'il inspire tant d'attraction aux étrangers que recherchent tout ce qui est caractéristique, c'est pour cela aussi que les peuples civilisés de l'Europe, ont tant de difficulté à comprendre sa manière d'agir.⁵⁵

Tampoc no ens ha de sorprendre que utilitzés freqüentment al·lusions al món àrab-musulmà, ja fóra a Al-Andalus o a l'Imperi Otomà, per a la tasca de desprestigiar els rivals polítics, fossin castellans, de Madrid, els lerrouxistes, els blasquistes valencians i altres: «taifas d'afamats que ronden les tertúlies de la Cort»;⁵⁶ administració espanyola «que ens asimila al Marroc, perquè de comparar-la amb Turquia resulta encara afavorida»;⁵⁷ republicans blasquistes de València «xeics i valís de la morería»;⁵⁸ «la taifa lerrouxiana»;⁵⁹ el «beduí» Lerroux;⁶⁰ les «càbiles lerrouxianes» que

54. *La Question Catalane: L'Espagne et la Catalogne. Notice adressée a la presse européenne par le Comité Nationaliste Catalan de Paris*, (Paris, Imp. D. Dumoulin, 1898), OC, I, 614-623; especialment 615-616.

55. *La Question Catalane...*, 615-616. Fins i tot retraurà al provincialisme català que la desnaturalització de Catalunya arribés al punt que «Covadonga fora el primer crit de la nostra reconquesta», alhora que afirmava que amb el coneixement previ d'«el gòtic i romànic dels nostres monuments sentiríem més intensa devoció per l'Alhambra o la Giralda», «L'obra d'en Duran en l'evolució del pensament polític català...», 597. Ho repeteix a «La nacionalitat catalana...», 124.

56. «Política española», *LVC*, (23 de juny de 1899), OC, II, 288-289; la citació a la pàgina 289.

57. «Constitucions i privilegis», *LVC*, (27 de setembre de 1899), *Lo Somatent*, (Reus, 29 de setembre de 1899), OC, II, 301-302.

58. Assenyalava que donava la impressió que ni València fou conquerida per Jaume I, ni que els Àustries, ni els Borbons l'haguessin dominat, ja que «València continua sota el poder dels xeics i valís de la morería, en aquells bons temps en què el bandoler del Cid ensagnaven els seus carrers amb lluites de càbila». Hi afegia que no era fàcil explicar el que succeïa a València, ja que «ni per la sang mora que més abundosa encara corre per les venes de la gent d'Andalusia», a «El cas de València», *LVC*, (14 de febrer de 1904), OC, II, 535-538; la citació a la pàgina 535.

59. També s'hi referia a «la nostra reconquesta de Catalunya», «Història de petiteses», *LVC*, (27 de desembre de 1904), OC, II, 560-563.

60. Qualifica a Lerroux com «fill de l'estepa, com deia en Puig, d'un home del desert, d'un representant de les terres ermes, de les regions petrificades! El beduí no la sent, la ciutat; el beduí sent només la *razzia*, estima de la ciutat la contribució de guerra, el tribut abundant i fàcil. El beduí pensa en ell i lluita per ell i ho subordina tot a ell. Ell és amo i senyor de tot i totes les

«aixequen enlaire com trofeus d'escàndols els cadàvers dels companys»;⁶¹ el «xeic omnipotent» dels conservadors;⁶² la política del Govern és una «política personal i de càbila»⁶³; l'ambient intel·lectual espanyol «mig africà [que] incapacita per als invents»;⁶⁴ la Barcelona de la Setmana Tràgica és comparable amb una ciutat dels Balcans o de Turquia.⁶⁵ Critica el govern de Moret d'inclinar-se servilment davant les ambaixades estrangeres («s'ajup servilment a una intervenció vergonyosa de les ambaixades estrangeres que farà d'Espanya un altre Marroc a glòria i profit dels grans pobles de l'Europa civilitzada»).⁶⁶ Finalment, compara la «reconquesta» de València per Jaume I a les tasques de la Lliga, en assenyalar que l'esmentat monarca «volia portar la seva gent terra enllà cap a les riques hortes de València, llavor autèntica i no barrejada moreria».⁶⁷

En resum, si els àrabs, els *moros* i els turcs estaven sumits en la barbàrie i en la decadència, els castellans o els espanyols, segons els casos, no ho tenien gaire millor a causa de la ignorància, de la incúria, de l'orgull desmesurat i d'altres factors que anaven en la mateixa direcció. Als primers, segons Prat, calia conquerir-los; als segons, regenerar-los. Però per a la primera tasca era necessari realitzar prèviament la segona. Escàs bagatge intel·lectual per encarar la qüestió del Marroc, que sumava a la incapacitat econòmica per competir amb les potències europees al mercat marroquí.

De les tímides esperances en la Conferència d'Algèsires (1906) al rebuig de la Setmana Tràgica (1909)

El 1906, la Conferència d'Algèsires donà llum verda a la pèrdua d'independència del Marroc, en benefici de França i d'Espanya.⁶⁸ Poc després de la seva cloenda, Prat va publicar el primer article sobre el Marroc. Va deixar clar que només estava interessat en el fet que els còsols espanyols perjudicaven el comerç en dificultar la descàrrega de bucs hispans als ports marroquins per l'excés de

coses són per a ell. La ciutat que domina és la seva cosa, la seva propietat, el seu hort i jardí», «Fora reietons. 2. Per interès», *LVC*, (10 de novembre de 1905), *OC*, II, 658-659.

61. «Els nous rites funeraris», *LVC*, (3 de novembre de 1906), *OC*, III, 210-21; en especial a la 211.

62. «La mort del Cercle Conservador», *LVC*, (6 de febrer de 1905), *OC*, II, 583-585.

63. «Resposta», *LVC*, (20 d'abril de 1906), *OC*, II, 90-92.

64. «Al poble Català. Manifest de la Lliga Regionalista de 6 d'Abril de 1904», signat per Albert Rusiñol i per Joan Ventosa i Calvell, *OC*, II, 540-542; la citació a la pàgina 541.

65. «Avui Barcelona passa davant del món civilitzat com una ciutat dels Balcans o de Turquia, movent-se entre convulsions epilèptiques, pròleg de la mort definitiva a què condemnen els pobles forts i normals, a les ciutats i les races que amb semblants violències demostren la seva inadaptació a la vida moderna», a «Manifest dels senadors i diputats regionalistes a propòsit dels successos de juliol del 1909». *OC*, III, 449-454; la citació a la pàgina 452.

66. «Cinisme», *LVC*, (15 de maig de 1906), *OC*, III, 109-110.

67. «Discurs d'en Prat de la Riba a la Junta General extraordinària de la Lliga Regionalista el 22 d'abril de 1904», *LVC*, (23 d'abril de 1904), *OC*, II, 545-547; la cita a la pàgina 546.

68. GONZÁLEZ ALCANTUD i MARTÍN CORRALES, «La Conferència de Algèciras...».

burocratisme; justament el contrari del que feien, deia, els francesos, anglesos, alemanys i demés.⁶⁹

Per eixes dates, Prat seguia sent un convençut del colonialisme, de la necessitat de tenir colònies.⁷⁰ Per conquerir-les calia un exèrcit modern i ben equipat. En un primer moment, arran del desastre de 1898, havia criticat la incapacitat estatal per conservar les colònies; per això, un cop consumada la derrota davant els EUA, la Unió Catalanista redactà un manifest on recollia bona part del programa de les Bases de Manresa, especialment interessant en allò relatiu a l'exèrcit:

entenem que han de quedar a càrrec del poder central de l'Estat espanyol les relacions internacionals, l'exèrcit de mar i terra, les relacions econòmiques d'Espanya amb los demás països, [...] volem, en fi, la facultat de poder contribuir a la formació de l'exèrcit espanyol per medi de voluntaris o diners, suprimint en absolut quintes i lleves en massa i establint que la reserva regional forçosa presti servei tan sols dintre de Catalunya.⁷¹

En aquell moment, començà a plantejar la necessitat de disposar d'un exèrcit i d'una marina de guerra adequada (artilleria, munició, tropa entrenada i disciplinada, etc.). El 1898 va criticar que el pressupost no hagués estat destinat a posar en marxa una flota i un exèrcit eficaços. Un any més tard, continuava insistint en la necessitat de disposar d'un exèrcit ben equipat i ensinistrat.⁷² El 1906 exposà que si els representants del govern central actuaven com calia: «podrán tener escuadras preparadas y bien municionadas cuando se las necesite, y Estado-Mayor y tropas y cañones y defensas, cuando todo esto sea preciso».⁷³

Paral·lelament, i en múltiples articles, començà a atacar els lerrouxistes i els anarquistes pels atacs que dirigien a l'exèrcit (tot i que al mateix temps assenyalava que eren ells els qui victorejaven les forces armades). Va denunciar que Lerroux afirmava «que els militars *són asesinos que aplastan a la humanidad bajo los talones de sus botas*»,⁷⁴ i retreia als lerrouxistes que «ells, els sense pàtria; que vulguin

69. «Catalunya i el Marroc», *LVC*, (13 d'agost de 1906), *OC*, III, 190-191.

70. Fins i tot criticarà a Romanones en un passatge un pèl estrany: «El senyor comte de Romanones ens fa pensar amb els ministres francesos, que s'humillien servilment davant dels grans poders servits per canons i baionetes, com en el cas de Fashoda, com en el del Marroc, i fan l'home davant del poder espiritual del Pontificat, sense deturar-se a respectar pactes ni concordats», a «El valor d'en Romanones», *LVC*, (27 de setembre de 1906), *OC*, II, 191-192.

71. Manifest datat el 22 de novembre de 1898 i signat en nom de la Junta Permanente, per Antoni Gallissà, Jaume Carner i Romeo, Enric Prat de la Riba, Joan Mollet i Pagès, Jaume Arús, Antoni Utrillo, J. Maspons i Camarasa, *OC*, I, 627-628.

72. Per a 1898, *La Question Catalane...*, 614-623; especialment la pàgina 617. Per a 1899, «Política internacional?», *LVC*, (19 d'abril de 1899), *OC*, II, 274-276; especialment les pàgines 272-273.

73. «La cuestión catalana. Los senadores y diputados regionalistas, al país», 12 de gener de 1906, *OC*, II, 20-37; la citació a la pàgina 33.

74. «El Verrei de Catalunya», *LVC*, (22 de desembre de 1906), *OC*, III, 224-225; la citació a la pàgina 225.

emparar-se amb l'exèrcit, ells, els propagadors de la llegenda de Montjuïc; els defensors de la propaganda antimilitarista de l'Escola Moderna».⁷⁵

Criticava que Lerroux «tingui escoles on s'ensenya tot el més horrible contra la pàtria, contra l'Estat, contra l'exèrcit, contra la magistratura».⁷⁶ Acusava a tota una sèrie de «emigrantes peligrosos, incultos» entre ells «camadas de fracasados de toda España, analfabetos, hambrientos, de espíritu grosero y costumbres violentas, combustible pronto a todas las pasiones del odio y la revuelta», i afegia que aquests individus, utilitzats per «elementos extraños», en clara al·lusió a lerrouxistes i anarquistes,⁷⁷ i actuant contra «los sentimientos y prosperidad de Cataluña», «trueñan contra el proceso de Montjuïc y el de Alcalá del Valle, contra el militarismo y los militares y vitorean al ejército y a la guardia civil».⁷⁸

Assenyalava que les «càbiles lerrouxistes», també referides com «xusma jacobina», eren agents de la monarquia:

aquests agents del Govern de S.M. que al mateix temps defensen els que tiren bombes contra S.M.; dels insultadors de la guàrdia civil, dels que la pinten com a escola de martiritzadors del poble i al mateix temps, amb la mateixa boca que l'han deshonrada, la vitoregen; dels que ensenyen als seus centres i ateneus que els exèrcits són camades d'assassins i denigren l'espanyol carregant-li tota la llegenda de Montjuïc, i al mateix temps capten la seva cooperació per a les revolucions sempre anunciades i llepen les botes dels militars en ocasions ben expressives; dels que en les seves Fraternitats ensenyen que la pàtria és una grollera mentida, inventada per a explotar els desheretats, i després fan semblant de monopolitzar a Barcelona el respecte a l'exèrcit i l'amor a Espanya.⁷⁹

Aquesta defensa de l'exèrcit, per molt indirecta que sigui, no deixa de ser sorprenent. En especial, per manifestar-se després dels coneguts fets de l'assalt d'una bona colla d'oficials a les redaccions del *Cu-Cut!* i de *La Veu de Catalunya*, el 1905. Les vitriòliques crítiques que el setmanari satíric dedicava a l'exèrcit superaven, de llarg, en línies generals, els exabruptes dels lerrouxistes contra dit estament.

75. «L'anarquia», *LVC*, (21 de gener de 1907), *OC*, III, 261.

76. «El cas d'en Sol», *LVC*, (17 d'abril de 1907), *OC*, III, 339-341.

77. «L'anarquisme és l'exacerbació dels mals instints que coven sempre en la nostra animalitat, sancionats i legitimats per una desviació cerebral que els eleva a teoria. Cervells flacs, recremats per passions desordenades i malalties, sense la més elemental preparació intel·lectual, es trobem desarmats davant la immensa complexitat de la ciència moderna o s'hi perden. Poc triguen llavors, de caiguda en caiguda, a prendre per principis científics els renecs de boig que llegeixen i per llibres de ciència els llibres en què més gruixudament es renega contra tot el que és i el que ha estat», «El cas de València...», 537.

78. «La Qüestió de Barcelona. Memòria llegida a la Casa de la Ciutat. Febrer 1907», *OC*, III, 265-274; especialment a les pàgines 270-271.

79. «Els nous rites funeraris», *LVC*, (3 de novembre de 1906), *OC*, II, 210-212.

Al mateix temps, i en estret paral·lelisme amb la idea de guerres brutals i guerres nobles, assenyala l'existència d'una lluita entre «els homes desviats pels fermentos d'odi, els sobrevinguts no assimilats encara a la nostra vida ciutadana, [...], els fracassats i despitats de la nostra pròpia vida, tot el detritus que ha fet a Barcelona un renom de ciutat violenta, inculta, inhabitable»; als quals cal afegir els *arribistes*, funcionaris i polítics de l'administració central i «els homes dels trust periodístic, atiadors de les guerres colonials que varen costar a Espanya tants tresors i tanta sang, culpables d'haver-la enganyat en tots els moments decisius, culpables d'haver excitat a tots els desordres, a totes les violències, des de la sedició militar fins al despotisme ministerial».

A aquest grup contraposa el bàndol de la Solidaritat Catalana, defensor d'un «pacífic imperi mediterrani», i format per «els homes plens de fe i d'ideal que es frisen per enlairar Barcelona a la plenitud d'un pacífic imperi mediterrani».⁸⁰

Malauradament, per a Prat de la Riba, la «penetració pacífica» al Marroc acabà en un complet fracàs a causa dels fets que succeïren al camp exterior de Melilla, primer el 1893, i posteriorment els que desembocaren en la Guerra del Barranco del Lobo el 1909.

Aquest darrera guerra va plantejar una elecció terrible per a Prat, la Lliga i el conjunt del nacionalisme català, on el gruix dels afectats actuaren amb gran velocitat i pragmatisme: es posicionaren juntament als que, en el conjunt espanyol, defensaven l'expansió colonial i en política interior eren partidaris del manteniment de la llei (retallada) i l'ordre (en favor de la patronal i dels propietaris).

Els coneguts successos de juliol de 1909, els de la Setmana Tràgica, provocaren a Barcelona i a altres localitats catalanes la revolta popular en protesta per l'embarcament de tropes cap a Melilla i va degenerar en assalts i crema d'institucions religioses. Els diputats de Solidaritat Catalana enviaren un telegrama al cap del Govern, Maura, on únicament sol·licitaven que, en compliment de la normativa en vigor, convoqués les Corts per discutir la política marroquina. Però en realitat al telegrama no es pronunciaven en contra de la guerra, ja que no la condemnaven explícitament i només s'hi al·ludia a determinats requisits legals que el Govern havia incomplert en el moment de declarar-la:

Las operaciones militares que lleva á cabo el Ejército español en el territorio del Rif constituyen de hecho una situación de guerra que no ha sido constitucionalmente declarada, y para la cual no ha votado recursos el Parlamento; lo que, unido á las condiciones en que se práctica el reclutamiento de las tropas expedicionarias, ha conmovido hondamente el sentimiento popular, hasta el punto de que creemos que exigen la inmediata reunión de las Cortes, al objeto de que el Gobierno pueda dar al país las explicacio-

80. En valorar les eleccions parcials del 13 de desembre de 1908, on s'havia d'escollir 4 escons per Barcelona, «El meu discurs», *LVC*, (11 de desembre de 1908), *OC*, III, 405-407; les citacions a les pàgines 406-407.

nes debidas, y todas las representaciones parlamentarias exponer su criterio ante tan graves acontecimientos.⁸¹

En tot cas, la dosi d'ambigüitat present en l'esmentat telegrama desaparegué per complet quan els representants del Comitè de Vaga de Barcelona els oferiren posar-se al capdavant del moviment revolucionari. Atemorits pel que succeïa, es negaren a acceptar l'ofertament i s'abstingueren de manifestar la seva postura, que únicament es faria sentir en els animats debats que tingueren entre ells els diputats de Solidaritat Catalana.⁸²

A mitjan d'agost, la Lliga Regionalista va fer públic un manifest on analitzava els fets i posava de nou l'accent en els efectes perversos del «radicalisme protestatari» que havia educat els treballadors catalans en idees antimilitaristes, com les següents:

Que els que fan i formen els exèrcits són botxins assassins de la humanitat. Que els militars són homes que, per la seva afició al pillatge i l'assassinat, frueixin d'un gloriós prestigi. Que la bandera és un drap de colors a dalt d'un bastó, el símbol de la tirania i de la misèria. Que la guerra empresa per defensar l'honor de la nació és en realitat un pretext per a robar-la. Que el poble (els soldats) ha de servir-se de les armes contra aquells que les hi ha donades per a matar. Que a la primera declaració de guerra, abans de la primera canonada, s'ha de declarar la vaga de soldats. Que els Governos d'Europa maten per gust, cada mes, més homes que estrelles hi ha en el cel.

El manifest afegia que, sense la guarnició necessària de tropes a Barcelona i altres ciutats catalanes, part de la població es va deixar portar per la propaganda pacifista que presentava els soldats com «víctimes d'interessos particulars». Lluny quedava ara l'exèrcit de voluntaris pel qual Prat i la Lliga s'havien decantat temps enrere. La lògica de «l'imperialisme integral» es mostrava sense matisos al manifest: ordre públic a la península, disciplina a les casernes i domini militar al territori per colonitzar. D'ací que s'hi denunciava una situació caracteritzada per estar:

debilitats els ressorts de l'autoritat, paralitzats els de conservació social pel sentimentalisme pacifista excitat arreu d'Espanya i especialment a Catalunya per les campanyes dels diaris radicals amb motiu de la guerra de Melilla, presentats els soldats i els obrers com a víctimes d'interessos particulars i il·lusionats molts elements amb l'esperança d'una suposada, encara que

81. El text reproduït, entre altres mitjans, a l'*ABC*, 23 de juliol de 1909, 9.

82. J. C. ULLMAN, *The Tragic Week. A Study of Anticlericalism in Spain, 1875-1912*, Cambridge, Harvard University Press, 1968. Versió castellana, *La Semana Tràgica: estudio sobre las causas socioeconómicas del anticlericalismo en España, 1898-1912*, Esplugues del Llobregat, Ariel, 1972. Reedició a Barcelona per Ediciones B el 2009.

perseguida indisciplina militar, és gens estrany que pogués saltar la mina per tantes mans carregada?⁸³

No ens ha d'estranyar que *La Veu de Catalunya* es llancés a una campanya per exigir el major càstig per al major nombre de responsables possibles dels fets de la Setmana Tràgica. És prou conegut el fet que Prat es va negar a publicar a *La Veu* l'article de Joan Maragall en el que es mostrava contrari a una repressió cega. El *Delateu!* llençat pel periòdic fou tan significatiu com l'alegria mostrada per Prat amb motiu de la presa espanyola del Gurugú, com va exposar en el seu discurs a la Diputació de Barcelona:

Afegeix el senyor Prat que havent obtingut el nostre exèrcit un brillant èxit en la campanya del Nord d'Àfrica, nosaltres, els catalans, siguin els que vulguin els sentiments que en part del nostre poble se produïren a l'iniciar-se la campanya, no podem oblidar que hi estem directament interessats com a ciutadans espanyols i considerem pròpia la victòria. Amés, la Diputació no pot oblidar que ella ha contribuït directament en altra ocasió a les campanyes del Rif, enviant-hi forces pròpies al camp de la lluita amb un batalló que vàrem organitzar i que es va cobrir de glòria. I menys podem oblidar que aquesta política d'expansió per l'Àfrica és la continuació de la política que els Reis d'Aragó i Catalunya desenrotllaren en l'edat mitjana i tots estem convençuts, no sols de la necessitat d'aquestes empreses que han portat les circumstàncies, sinó que cal optar en el dilema de si Espanya ha de ser una Andorra gran encastada al mig d'un extensíssim imperi francès, o ha de ser un Estat fort i independent.

Per lo tant proposa el senyor Prat enviar un telegrama al jefe de l'Estat felicitant-se de l'èxit de la campanya i un altre al general Marina, felicitant-lo per l'incertada direcció de la mateixa.

S'aprova per unanimitat.⁸⁴

Com s'observa, el Marroc, la guerra del Marroc, només era un teló de fons que, ocasionalment, podia contribuir a radicalitzar l'enfrontament social i polític a Espanya i a Catalunya.

Al·legat de Prat en favor de la conquesta del Rif

Quan encara ressonava l'eco del pànic que Prat i els correligionaris sentien l'estiu de 1909, però en sintonia amb la paulatina, per bé que lenta, pene-

83. «Manifest dels senadors i diputats regionalistes a propòsit dels successos de juliol del 1909», signat per Ramon d'Abadal, Marquès d'Alella, Marquès de Camps, Manuel Farguell, Francesc Cambó, Josep Puig i Cadafalch, Ramon Albó, Lluís Ferrer-Vidal, Ignasi Girona, Frederic Rahola, Leonci Soler i March, Trinitat Rius i Torres, Josep Bertran i Musitu, Eusebi Bertand i Serra, Joan Ventosa i Calvell, Joan Garriga i Massó i Pere Milà i Camps, *OC*, III, 449-454; les citacions a 451-452.

84. «Discurs a la Diputació de Barcelona el primer d'octubre de 1909», *LVC*, (2 d'octubre de 1909), *OC*, III, 462.

tració de l'exèrcit espanyol en territori marroquí, l'ideòleg de la Lliga dedicà el juny de 1911 un nou article al Marroc. Començava el text lamentant-se de l'aïllament d'Espanya (a causa, fonamentalment, de la «política suïcida de Castella»), agreujat pel setge a què la sotmetia França. La proximitat d'Àfrica («la barbàrie») era viscuda com una amenaça, com un perill, associats a la idea de contagi, en clara referència als successos de juliol de 1909, la revolució de la Setmana Tràgica:

Per la banda d'Andalusia tenim tot un continent, un continent que s'aprima, que s'afila, que acaba gairebé en punta, davant nostre, com per travesar-nos, com per comunicar-nos tota la seva barbàrie. L'Àfrica pesa sobre nosaltres. Ens atrau, ens xucla, desvetlla en nosaltres atavismos, records d'afinitats d'història i de raça. És gairebé el desert, el buit de cultura que devora insaciablement la migrada escalforeta de nostra civilitat. És la calda de la ignorància, del primitivisme, que ens ofega, que ens recrema i ens mata.

[...] Però, sobretot, cal resoldre el problema del Marroc. El testament d'Isabel la Catòlica era el darrer consell de la política de Catalunya i d'Aragó. Mentre el Riff continuï com ara, la depressió ens engolirà, trontollarem arran d'un precipici.

Per això hem dit moltes vegades que el demà del Marroc que, per a França és simplement un problema colonial, per a nosaltres es un problema vital; d'ordre interior.

La calda de la barbarie africana ens posa –valga la comparança- en estat esteroïdal [sic]. La nostra cultura se vaporitza ràpidament, i estem sempre exposats a una explosió. Prou que n'hem sofertes.⁸⁵

El temor pel que havia ocorregut a Barcelona i a altres ciutats catalanes, com a conseqüència de les protestes contra la guerra a Melilla, és perfectament visible al text. Per això, malgrat denunciar que França era el pitjor veí -i enemic- d'Espanya, hi afirmava que si per resoldre el tema del Marroc calia lliurar-lo a França, calia fer-ho d'immediat. Això sí, amb la condició que França establís un cordó sanitari que impedisís l'avanç de la barbàrie africana:

mentre se'ns posi un oasi de civilització entre nosaltres i el desert de la barbàrie.⁸⁶

A la por a aquesta barbàrie forana cal afegir la que sentia cap a la dels *xeics* i *càbiles* internes (lerrouxistes, anarquistes, immigrants i altres), especialment arran de l'onada de patriotisme espanyolista que semblava envair Barcelona i altres ciutats catalanes a conseqüència de la presa del Gurugú (també celebrada per Prat de

85. «La Qüestió del Marroc. Dinàmica cultural», *LVC*, (4 de juny de 1911), *OC*, III, 588-590.

86. «La Qüestió del Marroc...», 590.

la Riba, com hem vist), cosa que suscità no poc temor als nacionalistes catalans, entre ells els que s'agrupaven a la Lliga Regionalista.⁸⁷

Però mai va renunciar a l'establiment d'una colònia espanyola al litoral marroquí. Prat ho va posar de manifest el juny de 1911 al ja esmentat article:

Nosaltres per la nostra banda, curem de civilitzar, de colonitzar el Rif, tota la nostra zona d'influència, atraient-nos els naturals, o empenyent-los cap enfora. La sangria que ara deriva cap a Argèlia, en so de França, canalitzem-la cap a les nostres possessions. Un Rif espanyol serà, de més a més, un palliatiu per l'excessiva atracció sobre nosaltres d'un possible imperi francès nord-africà.⁸⁸

Cinc mesos més tard, el novembre del mateix any, va publicar un article molt més bel·ligerant, on elogiava la colonització europea del Nord d'Àfrica i «els esforços» d'Espanya en aquesta tasca. Encara que les citacions siguin llargues, és interessant reproduir-les senceres:

L'expansió europea per nord de l'Àfrica que anirà convertint en terres civilitzades totes les que voregen el nostre mar, està donant davant dels nostres ulls un gran pas. Nosaltres ara veiem només lo anecdòtic; que tant sovint ens amaga la realitat fonda de les coses : les rivalitats d'alemanys i francesos, la brusquedat d'Itàlia, els esforços d'Espanya, i l'ambició dels financers i negociants i polítics, el militarisme i antimilitarisme, els Mannesmann i el partit colonial francès i els partits anticolonials espanyols.

Aquesta trama de coses menudes no ens deixen veure les proporcions grandioses de l'aconteixement que va produint-se : tot un continent mal conegut, immens, ple de races barbres, va naixent a la civilització, va incorporant-se de mica en mica a la vida europea. Dintre d'alguns anys, l'Àfrica que és aquí al tocar nostre, serà d'un cap a l'altre un formiguer de comunitats civilitzades, com l'Amèrica, amb terres verges frisosos de llevar abundantíssimes riqueses, amb vies fèrries que aniran de mar a mar a través de regions misterioses on avui encara la sang de les víctimes humanes taca l'altar dels sacrificis, amb grans ciutats improvisades que acoblaran refinades multituds cosmopolites en planes i riberes solitàries avui, freqüentades només per la fauna primitiva que la civilització arracona i extermina.⁸⁹

És d'interès destacar que Prat concebia la colonització com la revenja d'Europa, que havia patit l'amenaça islàmica durant segles (penetració musulmana fins el cor

87. Per a la recollida de donatius per als reservistes i les famílies, així com per a la presa del Gurugú, E. MARTÍN CORRALES, «Otoño de 1909: recuperación del patriotismo colonialista tras el agotamiento de la Setmana Tràgica», DELGADO, IBAÑEZ, PICH I RIUDOR (ed. a cura), *Antoni Saumell i Soler...*, 523-549.

88. «La Qüestió del Marroc...», 588-590.

89. «El ressorgir del nostre mar», *LVC*, (11 de novembre de 1911), *OC*, III, 590-593.

de França al segle VII, presa de Constantinoble el 1453, setges a Viena el 1529 i el 1683, i altres episodis semblants). La resposta europea, que tenia per objectiu «acorrallar l'expansió triomfal de l'Orient», no s'havia d'aturar fins aconseguir reconquerir Constantinoble (en cap moment parlava d'Istanbul) i Terra Santa:

És més: som quasi al cloure del cicle de d'aconteixements que comença amb l'aixecament islàmic fins al cor de la França per una banda, fins a Bizanci i les portes de Viena per l'altra. Més de mil anys ha que Europa va iniciar la lluita per acorrallar aquesta expansió triomfal de l'Orient. Mes les divisions interiors de la comunitat europea, les lluites d'uns pobles contra els altres, la concentració en problemes interiors així com la seducció de les rientes i fàciles Amèriques, van distreure l'Europa d'aquesta obra transcendental. Aquesta acció ha anat arrosegant-se. Reculant en els moments de major divisió espiritual i política, com en la crisi final de l'Edat Mitja, avançant en el segle darrer, un cop esgotades ja les possibles expansions llunyanes. Les gelosies dels Estats europeus deixen encara a Constantinoble els milers de turcs que d'allí estant governen l'Imperi oriental. Però s'acosta l'hora decisiva. Posada tota l'Àfrica i l'Àsia Meridional baix la potestat d'Europa, vindrà un moment en què l'ambició dels uns, o l'alta de mires dels altres, o les necessitats de tots, guiaran les forces europees cap a Bizanci i després cap al baluard sagrat on va estrellar-se l'esforç secular de les Croades, deixant així les gentades grogues, que les inquietuds del temps somouen, encloses a dins d'un cercle formidable, conscients de la seva unitat cultural i ètnica.⁹⁰

Per a Prat, la missió d'Europa només seria possible si s'aconseguia una perfecta unió en la tasca de doblegar els països musulmans:

No ens deixem enganyar per les senyeres dels governants i dels exèrcits que lluiten. No és per França tan sols, ni per Itàlia, ni per Espanya només que lluiten; és per Europa; i si el benefici serà major i més directe per a les gents de l'Estat europeu que més hi hagi contribuït amb els seus sacrificis, el seu esforç i la seva perseverant habilitat, totes les nacions d'Europa fruïran també i entre elles d'una manera ben especial les llatines.⁹¹

Allò més sorprenent del text de Prat és que els grans beneficiaris del colonialisme europeu a l'Àfrica serien els països llatins; i cap d'ells, segons el seu parer, millor situat i amb més possibilitats que Catalunya, encapçalada per Barcelona:

Per a nosaltres, els llatins, això és la resurrecció del nostre mar i el nostre mar és la nostra sang mateixa. En ell està tot lo nostre : records i tradicions i pervindre i poder i riqueses. Si fins ara havíem tingut quasi tocant al clos de

90. «El ressorgir del nostre mar...», 590-593.

91. «El ressorgir del nostre mar...», 590-593.

casa, arran del portal, la barbàrie, que és pirateria i inactivitat i estancament i pobresa –i ja se sap lo que tot veïnatge significa- d'aquí endavant hi tindrem amples i fondes regions civilitzades en ple estat de joventut.

Gran ha de ser per a nosaltres, els catalans, els beneficis. Posats com els demès pobles ibèrics – i més que aquests perquè nosaltres no tenim cap porta oberta al gran mar- en aquest cul de sac d'Europa, en aquest carreró sense sortida de les afores de la Ciutat Europea, per obra i gràcia de la colonització de l'Àfrica, ens trobarem convertits d'arreal, de marca fontnerissa de la barbàrie, en vía central de l'intercanvi de grans pobles.

Aquest resorgir del mar llatí és el resorgir nostre, de Catalunya, de la nostra Barcelona, que ja un temps se va partir l'imperi d'aquest mar amb les ciutats d'Itàlia. Les ciutats mediterrànies tornaran a tenir hores glorioses. Al bell davant de Barcelona se torna a obrir un esplendorós pervindre. Les altres ciutats rivals són més o menys grans i econòmicament poderoses, més secundàries a dins del seu poble, mentre Barcelona, gran o petita, és una capital, és el nucli directiu d'un poble, d'una nacionalitat, i tot el seu viure pot tenir la majestat d'aquesta altíssima representació col·lectiva. Car lo que dóna força i significació a les ciutats no és pas exclusivament el ser més o menys populoses, sinó el tenir personalitat, el ser centre propulsor d'un poble, d'un Estat o d'un Imperi.

Com més altes són les situacions, més deures i més responsabilitats imposen. Penseu amb els vostres, ciutadans de Barcelona, ara que les corrents del món us tornen a oferir glorioses perspectives. L'ocasió truca a les portes de la ciutat. Els segles d'obscuritat penosa, d'adversitats continuades, poden acabar-se. Barcelona és cridada a sortir-ne. Més per això ha de fer-se'n digna, ha de merèixer aquest poder, ha de capacitar-se plenament per exercir l'imperi. Si vol ser la primera d'aquest mar, ha de fer-se la primera : la primera pels seus atractius urbans, per la seva monumentalitat, per la perfecció dels seus serveis, la primera pels seus establiments i instituts públics de tota mena, la primera per la seva cultura, per la seva vigorosa personalitat, per l'activa elaboració d'una nova idealitat.⁹²

No s'entén bé quina havia de ser l'aportació catalana a l'esforç per colonitzar Àfrica en general, o el Marroc en particular. Poc hi diu al respecte Prat, i es limita a exposar que Catalunya-Barcelona serien les grans beneficiades de la colonització africana. Els atributs que assenyalava per justificar que Barcelona era mereixedora de semblants beneficis eren els següents: «atractius urbans», «monumentalitat», «perfecció dels seus serveis», qualitat dels «establiments i instituts públics», de la «seva cultura» i la «vigorosa personalitat». La relació de mèrits semblava feta més a propòsit per fomentar el turisme (en la línia d'una publicació viva en aquell moment *Barcelona Atracción. Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros*, patrocinada per la Diputació Provincial i l'Ajuntament de Barcelona) que no pas per reclamar

92. «El ressorgir del nostre mar...», 590-593.

la capitalitat «imperial» tan preuada per l'autor. Tal vegada fóra aquest els missatge captat per l'exsoldà del Marroc Muley Hafiz, qui, després d'abdicar en favor d'un dels seus germans el 1912, va romandre una llarga temporada a Barcelona, al Zoo de la qual regalà l'elefanta Júlia.

Naturalment, Prat fou conscient que la vocació imperialista i colonialista de la Lliga afavoria que els rivals polítics a Catalunya (des dels republicans nacionalistes fins els anarquistes, passant pels lerrouxistes) es convertissin en abanderats de l'antiimperialisme i l'anticolonialisme.⁹³ Per aquest motiu s'avançà als atacs:

Aquesta tasca poden, ja no voler-la, però entendre-la solament els anònims administradors que l'enviat d'en Moret destina a la Ciutat? La senten per ventura amb la força dels grans amors no dividits els homes actuals de la UFNR?

Parleu-ne, de tot això, als esquerrans d'ara que han arraconat els més fervents catalanistes, que porten als municipi homes que reivindiquen per ells i el seu partit la paternitat exclusiva de les cremes i els atemptats de la setmana vergonyosa de juliol. Els direu de Barcelona i us respondran de república i democràcia i si els interessos de la democràcia i de la república ho demanen deixaran altra vegada cremar Barcelona i altra vegada excusaran i glorificaran els que ho facin.

Parleu-ne als peons desconeguts del partit dels Rocha i dels Vinaixa, que van al Casal de la Ciutat amb set de la mateixa aigua i el mateix ideal de ciments i calç i altres matèries agafadices. Parleu-ne als professional de la revolta i de l'incendi, als sens-pàtria de l'Escola moderna, companys i glorificadors dels Ferrer i els Morral i demés filantròpics pedagogs de la dinamita. Ells tracten Barcelona com els barbres les ciutats romanes. Per ells, ja no seria Barcelona la primera de les ciutats mediterrànies, però la primera en l'incendi i la revolta, la primera en els atemptats i la dinamita, la primera en l'apologia i l'aplicació de totes les violències.

Els ciutadans de Barcelona han de dir de quin ideal, quin amor, quin procedit volen triar : el d'ells o el nostre.⁹⁴

Poc després es va signa el Tractat del Protectorat franco-marroquí, al qual s'adherí Espanya el novembre de 1912. L'entrada en vigor del Protectorat Espanyol del Marroc, que se sabia que faria imprescindible l'ús de la força militar, fou ben rebuda en els mitjans nacionalistes moderats. Prat no va dedicar gaire atenció al període de guerra i pau (ocupació de Larache i Alcazarquivir, Guerra del Kert i altres episodis) que alternativament caracteritzà la conquesta espanyola del Marroc. Va morir el 1917, però un any abans, en plena I Guerra Mundial, va deixar de nou perfectament clares les seves ambicions, i el seu esperit utilitarista, en matèria colonial:

93. Plantejat en el seu dia per UCÉLAY DA CAL, *El imperialismo catalán...*

94. «El ressorgir del nostre mar... », 590-593.

O sent Espanya el moment i es prepara activament, intensament, reunides totes les seves forces, no aquestes ni aquelles, sinó totes, per assolir els horitzons de renaixença, de poder, fins i tot de grandesa, que després de segles passaran novament per a ella; o esdevindrà una mena d'Andorra gran enclavada en la immensitat d'un imperi anglofrancès estès des del Glacial del Nord fins al cap de Bona Esperança, i de l'Índia fins a l'Atlàntic, sense personalitat, sense influència, sense cap força ni significació, amb una corona i un cetre purament simbòlics, com aqueixes espases que llueixen avui inofensives en les cerimònies els successors dels Cavallers del Temple [...] Aquest imperi peninsular d'Ibèria que ha d'ésser el nucli primer de l'Espanya gran, el punt de partença d'una nova participació, forta o modesta, però intervenció a la fi, en el govern del món, no pot néixer d'una imposició violenta [...] Constituir l'imperi d'Ibèria suposava una lluita amb Anglaterra. Anglaterra no podia voler que es constituís una gran potència en el veïnatge del seu camí de les Índies i a l'entorn de Gibraltar [...] Aqueixes colònies angleses, grans com imperis, lliures com Estats independents, que quan nosaltres les retriem per basar-hi reivindicacions d'autonomia a favor de les colònies espanyoles eren titllades a Madrid de pobles separats i separatistes, aqueixes colònies aporten avui en esforç heroic a la metròpolis, a Anglaterra, tants exèrcits i naus i millions com Espanya, per haver-se resistit a l'autonomia, va haver d'invertir, de desprendre, en perdre totes les seves.⁹⁵

Conclusions

En resum, i d'acord amb el que hem exposat a les pàgines precedents, queda totalment comprovat el posicionament colonialista d'Enric Prat de la Riba. La seva posició en el cas de les lluites independentistes cubanes i, en especial, l'amargor per la pèrdua de l'illa, en constitueixen un bon exemple. Després del *Desastre* de 1898 va continuar sent un ferm partidari de la colonització –presentada com a civilització–, tot i que a partir d'aquest moment orientada cap a l'Àfrica. Però era conscient de la posició de marginalitat del nacionalisme català moderat a l'hora d'estimular l'Estat perquè competís eficaçment per la conquesta dels territoris que encara eren susceptibles d'ésser ocupats pels europeus. És per això que en la crida a la regeneració d'Espanya (o la proposta de conquesta moral, com ha analitzat brillantment Ucelay Da Cal) inclogués, entre altres objectius de política interior més importants, el desig de potenciar la participació hispana en el repartiment dels territoris encara per conquerir al continent africà. Es tractava tant d'aconseguir noves colònies com de consolidar les que encara es conservaven al Sàhara i a Guinea. Una bona prova n'és la seva alegria per la conquesta espanyola del mont Gurugú.

En opinió de Prat, la conquesta d'Àfrica per les potències europees, i més en concret la conquesta del Marroc per Espanya, hauria de beneficiar Catalunya. És a dir, que els militars, funcionaris i polítics espanyols –entre els quals eren majoria

95. «Per Catalunya i l'Espanya Gran...», 812-819; la citació a 815-817.

aquells que havien sigut tractats irònicament de *xeics* o que havien estat descrits com a *entreverats de moros*– haurien d'afavorir la conquesta catalana del mercat marroquí.⁹⁶ Però Prat no explicà en què consistiria la contribució de Catalunya (econòmica, política o militar) que justificués els beneficis que, eventualment, pogués gaudir i que d'altres li aconseguirien. Una divisió del treball colonial possiblement no molt diferent de la que es produí en altres potències colonitzadores, però que no va funcionar bé en aquest cas. No hi ajudaren de cap manera les crítiques o la desafecció, en bona mesura més formal que real, a l'Estat; molt menys ho feren les crítiques a l'exèrcit atès el seu protagonisme en la conquesta del Marroc. Tampoc hi va ajudar el recel que demostraren els diferents governs i l'exèrcit cap al nacionalisme català moderat. La malfiança mútua existent entre dos socis que es necessitaven perquè compartien el mateix objectiu colonial –encara que tinguessin opinions diferents de com aconseguir-lo– no va contribuir al seu èxit. Així que l'alegria que demostrà Prat de la Riba amb motiu de la conquesta del Gurugú no va servir de gaire. Mentrestant, els soldats espanyols, entre els quals també n'hi havia de catalans, queien en els camps de batalla, en els quals van morir també moltíssims marroquins.

En paral·lel, a la pròpia Catalunya, la Lliga es va veure contínuament criticada per antiimperialista i anticolonialista per aquells que, al seu torn, la Lliga titllava, quasi sempre amb raó, d'oportunistes i interessats. Prat va morir pocs anys abans de la catàstrofe d'Annual i Mont Arruit i de la consegüent desfeta de la Comandància de Melilla. No va poder veure, doncs, com les conseqüències del desastre provocaren el *pronunciamento* de Primo de Rivera. Com va succeir amb motiu de l'esclat de la Setmana Tràgica el 1909, es va reforçar l'aliança entre la dictadura i la Lliga en dos objectius que continuaven estant estretament vinculats: domesticació o esclafament del moviment obrer i reconquesta de les posicions perdudes en territori marroquí. Els recels entre ambdues parts es van suavitzar, si més no, en aquests àmbits.

Però al mateix temps, la dictadura afavorí l'increment i la radicalització de les crítiques al colonialisme per part del nacionalisme republicà. La seva existència no es va qüestionar; es tractava bàsicament d'una arma llancívola emprada contra l'Estat i l'exèrcit. Pràcticament el mateix es podria dir, amb algunes excepcions, sobre el republicanisme i el moviment obrer peninsular. En conseqüència, l'expansió colonial, per molt limitada que fos, lluny de contribuir a solucionar els nombrosos problemes de la Catalunya i de l'Espanya de l'època, els agreujà, com van posar de manifest la Setmana Tràgica i els esdeveniments posteriors a la derrota d'Annual i

96. Curiosament Prat no s'ocupà de Guinea, colònia que tampoc no va merèixer molta atenció per part dels anticolonialistes. Segurament l'explicació d'aquesta amnèsia cal cercar-la en dos factors complementaris: el primer, que va ser una colònia rentable econòmicament i en la qual la presència catalana (claretians i empresaris dedicats al cafè, cacau i fustes nobles) fou notable. El segon, que a Guinea no calgué pagar la terrible «contribució de sangre» que es va pagar al Marroc. Per aquest motiu no va poder ser utilitzada eficaçment com a arma llancívola d'uns contra els altres. El mateix es podria dir del Sàhara Occidental, almenys fins els anys setanta.

Mont Arruit en 1921. En canvi, va contribuir a radicalitzar els enfrontaments al si de la societat espanyola i de la catalana. És clar que la colonització tampoc va resoldre els problemes de la zona nord del Marroc, ni els de Guinea o els del Sàhara Occidental, la sort dels quals i la dels seus habitants no sembla que preocupés ni molt ni poc a ningú a la península.

Enric Prat de la Riba, i amb ell la Lliga Regionalista, exemplifica perfectament les contradiccions que va generar en el seu moment el colonialisme. Començà erigint-se en paladí de la lluita contra les *presons dels pobles*, entre les quals identificà l'Imperi Otomà i Espanya. Posteriorment, i amb l'objectiu de donar suport a la conquesta del Marroc, reivindicà per escrit el testament africà d'Isabel la Catòlica, que presentà com a continuador de la política mediterrània de la Corona d'Aragó. La ironia radica en el fet que va buscar l'aliança amb els carcellers espanyols/castellans per empresonar, en nom d'Espanya i de Catalunya, els marroquins. En alguna cosa sí que estigueren plenament d'acord els colonialistes d'un i altre costat de l'Ebre.